

Türkiye Ülke Stratejisi

2019-2024

24 Temmuz 2019 tarihinde Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

European Bank
for Reconstruction and Development

Belgenin orijinal metninin tercümeleri EBRD tarafından sadece okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla sunulmuştur. EBRD, tercümenin aslına uygunluğunu sağlamak için makul bir çaba sarf etmiş olmasına rağmen, tercümenin doğruluğunu garanti etmez veya onaylamaz. Bu tercümeğe güvenmek okuyucunun kendi alacağı bir risktir. EBRD, çalışanları veya temsilcileri, sebebi ne olursa olsun tercümedeki bir yanlışlık, hata, atlama, silme, eksiklik ve/veya içerik değişikliği veya bunlardan kaynaklanan zararlar için okuyucuya karşı hiçbir koşul altında yükümlülük taşımayacaktır. Belgenin İngilizce ve tercüme edilmiş versiyonları arasında bir tutarsızlık veya çelişki olması durumunda, İngilizce versiyon geçerli olacaktır.

İçindekiler Tablosu ve Kısaltmalar

European Bank
for Reconstruction and Development

İçindekiler Tablosu

Yönetici Özeti	3
Türkiye- EBRD Programına Bakış	4
I. Önceki Strateji Uygulaması (2015-2018)	5
<i>Önemli Geçiş Sonuçları</i>	5
<i>Uygulama Zorlukları ve Çıkarılan Temel Dersler</i>	8
II. Ekonomik Bağlam	9
<i>Makroekonomik Bağlam ve Görünüm</i>	9
<i>Temel Geçiş Zorlukları</i>	10
III. Hükümet Öncelikleri ve Paydaş Katılımı	12
IV. EBRD Türkiye Ülke Stratejisi Önceliklerinin Tanımlanması	13
V. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi	14
VI. EBRD'nin Faaliyet Alanlarında Uluslararası Ortakların Birbirlerini Tamamlayıcı Rollerinin Tespiti	18
VII. Uygulama Riskleri	19
VIII. Çevresel ve Sosyal Etkiler	20
IX. Donör Eş Finansman Değerlendirmesi	21
Ek 1 - Siyasi Değerlendirme	22

Başlıca Terimler

ABI	Yıllık İş Yatırımları	HE	Sağlık ve Emniyet
AMC	Varlık Yönetim Şirketi	ICA	Sanayi, Ticaret ve Tarımsal İşletme
ASB	Küçük İşletmeler için Danışmanlık Hizmetleri	UFK	Uluslararası Finansal Kuruluş
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	IPPF	Altyapı Projesi Hazırlık Fonu
BEEPS	İş Ortamı ve İşletme Performansı Anketi	LCY	Yerel Para Birimi
YİD	Yap-İşlet-Devret	LSE	Londra Borsası
CoO	Faaliyet Ülkesi	B-SA	Birleşme ve Satın Almalar
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi	İ-H	İmalat ve Hizmetler
CSR	Kurumsal Sosyal Sorumluluk	M-KOBİ	Mikro, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
TYFKD	Tasarla-Yap-Finanse et-Kirala-Devret	BDFK	Banka Dışı Finansal Kuruluş
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası	UEVEP	Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı
EV	Enerji Verimliliği	NDC	Ulusal Katkı Beyanı
EIB	Avrupa Yatırım Bankası	TDK	Takibe Düşen Krediler
ETI	Beklenen Geçiş Etkisi	ÖFK	Özel Finansal Kuruluş
AB	Avrupa Birliği	EAS	Elektrik Alım Sözleşmesi
ÇS	Çevresel ve Sosyal	KÖİ	Kamu-Özel Sektör İşbirliği
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım	ÖSK	Özel Sektör Katılımı
FK	Finansal Kuruluş	PTI	Portföy Dönüşüm Etkisi
FSRU	Yüzen Depolama ve Gazlaştırma Ünitesi	RPO	Risk Paylaşım Olanakları
GEFF	Yeşil Ekonomi Finansman Fonu	SEFF	Sürdürülebilir Enerji Finansman Çerçevesi
YEG	Yeşil Ekonomiye Geçiş	KB	Kamu Bankası
SG	Sera Gazı	KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
GSMG	Gayrisafi Milli Gelir	Tİ	Teknik İşbirliği
TH	Türkiye Hükümeti	TFP	Ticaret Finansman Programı
KDZ	Küresel Değer Zincirleri	MEÖ	Mesleki Eğitim ve Öğretim
		WİB	İş Hayatında Kadın Programı

Geçtiğimiz Ülke Stratejisi döneminde Türkiye'nin Banka Kuruluş Sözleşmesinin Madde 1 hükümlerinde belirtilen siyasi ilkelere bağlılığı ve bunlara ilişkin uygulamaları, yaşanan iç ve dış zorlukların baskısı altında kalmış ve ilgili uluslararası kuruluşlar endişelerini ifade etmek zorunda kalmışlardır.

Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrasında ilan edilen olağanüstü hal Temmuz 2018'de kaldırılmıştır. Nisan 2017 referandumunda onaylanan Anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini getirmiş, Başbakanlık kaldırılmış ve tüm icra yetkisi Cumhurbaşkanı'na devredilmiştir. Yeni sistem Haziran 2018'de gerçekleştirilen ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın zaferi ile sonuçlanan cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Seçimler sonucunda mecliste daha fazla çeşitliliğin olduğu bir tablo ortaya çıkmıştır. Türk Hükümeti tarafından Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak adlandırılan Gülenci darbe şüphelileri aleyhine açılan davalar ve yeni sistemdeki yetkilerin merkezileştirilmesi uluslararası kuruluşların ülkede hukukun üstünlüğü ve temel özgürlükler ile ilgili endişelerini dile getirmelerine yol açmıştır. Hükümet bir siyasi reform süreci başlatma niyetini açıklamış ve Reform Eylem Grubu üç yıllık bir aradan sonra çalışmalarına yeniden başlamıştır. Siyasetin daha kapsayıcı bir şekilde yönlendirilmesi ve ekonomi yönetimi bakımından önem taşıyan kurumların bağımsızlığı ile başarılı bir politika oluşturma sürecinin sağlanması önümüzdeki Ülke Stratejisi döneminin en temel zorlukları arasında yer alacaktır.

Bu gelgitli dönemde, birçok faktör siyaset ve güvenlik alanlarındaki gelişmelerin Türkiye'nin geleneksel AB ve NATO ortakları ile ilişkilerini nasıl şekillendireceğine bağlı olacak ve ülkenin ekonomik gidişatını etkileyecektir. Özel sektörün büyümesinin sağlanması, katma değeri daha yüksek faaliyetlere yönelmesi ve bölgesel ve küresel değer zincirleri ile entegre olabilmesinin sağlanması, aynı zamanda ülkenin yetersiz hizmet alan gençleri ve kadınları için kapsayıcı istihdamın teşvik edilmesi, bölgeler arası eşitsizlikleri giderilmesi ve mülteci krizinin etkilerinin minimize edilmesi için gerekli ortamın yaratılması amacıyla bazı piyasa reformlarının yapılması gerekecektir. Bu geçiş ihtiyaçları **rekabet gücü** (şirketlerin yenilikçilik yatırımlarının yetersiz olduğu ve değer zincirlerine entegrasyonunun düşük düzeyde olduğu bir ekonomi), **kapsayıcılık** (yüksek düzeylerdeki kayıt dışılık, yaygın beceri uyumsuzlukları ve devam eden bölgeler arası eşitsizlikler), **dayanıklılık** (sığ finansal piyasalar, bankaların artan kırılganlıkları ve döviz riskleri yüksek seviyelerdeki şirketler) ve **yeşil** (yüksek enerji bağımlılığı, kaynak verimsizlikleri ve iklim değişikliğine karşı kırılganlık) bakımlarından özellikle akut durumdadır. Bu dönüşüm ihtiyaçlarının sunduğu zorluklar, bankaların ve şirketlerin kaldırılmazlık sürecine girdiği, büyümede keskin bir yavaşlamanın yaşandığı mevcut ekonomik iklimde daha da zorlu hale gelmektedir.

Banka bir yandan daha yenilikçi ve girişimci bir iş ortamının ön koşulları olarak teknoloji ve beceri transferi, iş standartlarının yükseltilmesi ve finansal piyasaların derinliği üzerindeki vurgusunu tazelerken aynı zamanda ülkenin bilgi odaklı bir ekonomiye geçiş doğrultusunda ilerlemesini sağlamak için özel sektör ile güçlü bir şekilde çalışmaya devam edecektir. Mevcut ekonomik ortamda bu durum Banka'yı, ülkenin Yeşil Enerjiye Geçiş sürecinin desteklenmesi gibi uzun vadeli ihtiyaçlarını göz ardı etmeksizin, çabalarını kredi faaliyetlerinin korumaya alınması üzerinde odaklandırmaya itmektedir. Türkiye'nin AB katılım müzakerelerinin fiili olarak durma noktasına geldiği bir ortamda, AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ile ilgili çalışmaların yeniden başlatılması, AB-Türkiye ilişkilerinde gerekli olumlu ivmeyi yeniden kazandırabilir ve 2019-2024 dönemi için EBRD'nin Türkiye'ye yönelik belirlediği aşağıdaki stratejik önceliklerine ilişkin EBRD ürünleri ile harmanlanabilecek teknik yardım ve hibeler şeklindeki donör desteğinin sürdürülmesi bakımından kilit önem taşıyabilir:

- *Finansal Sektörün **Dayanıklılığının** Güçlendirilmesi ve Yurtiçi Sermaye ve Finans Piyasalarının Geliştirilmesi;*
- *Türkiye'nin Bilgi Ekonomisinin ve Daha Yüksek Katma Değerli Faaliyetlerinin Geliştirilmesi ve **İyi Yönetişimin** Sağlanması;*
- *Özel Sektör Katılımı Yoluyla Ekonomik **Kapsayıcılığın** ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması;*
- *Türkiye'nin **Yeşil** Ekonomiye Geçiş Sürecinin Hızlandırılması ve Bölgesel Enerji Bağlantılarının Güçlendirilmesi.*

Türkiye– EBRD Programına Bakış

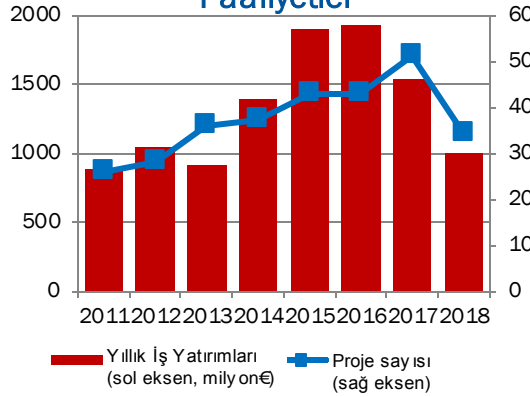

European Bank
for Reconstruction and Development

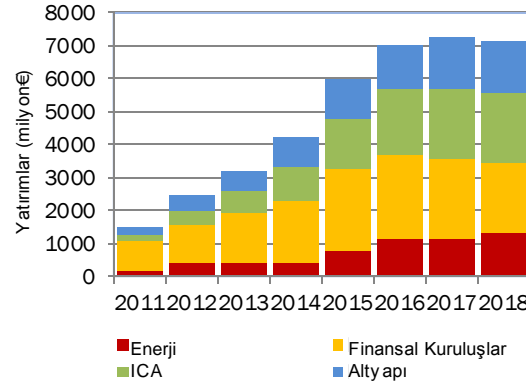
EBRD'nin Türkiye'deki Yatırım Faaliyetleri¹

Portföy	7.063 milyon €	Aktif projeler	240
Özkaynak payı	%18	İşletme varlıkları	5.904 milyon €
Özel sektör payı ¹	%96	Net küm. yatırım	11.055 milyon €

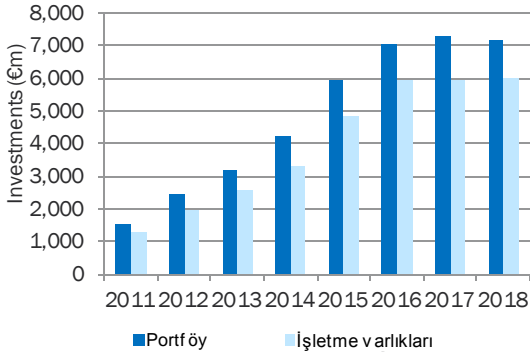
Yıllık İş Yatırımları ve Faaliyetler

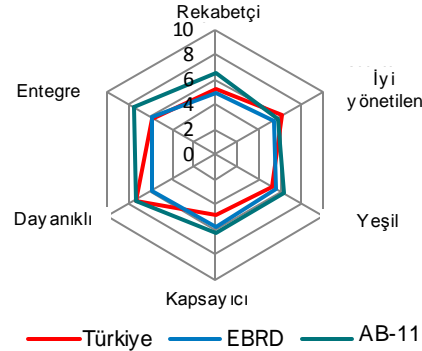
Portföy Bileşimi

Portföy Dinamiği

Geçiş Açıkları²

Türkiye Bağlamına İlişkin Rakamlar

	Türkiye	AB11
Nüfus (milyon) ³	82.0	102.7 (2017)
Kişi başına düşen GSYH (SAGP, ABD\$) ³	27,550	29,715 (2017)
Küresel Rekabetçilik Endeksi (WEF)	61	43
İşsizlik (%)	11.0 ⁴	6.4 ³ (2017)
Genç İşsizliği (%)	20.3 ⁴	15.0 ³ (2017)
Kadınların İşgücüne Katılımı (%)	34.2 ⁴	51.3 ³ (2017)
Enerji Yoğunluğu (TPES/GSYH) ⁵	0.12	0.18 (2016)
Emisyon Yoğunluğu /GSYH (kgCO2/2010 ABD\$, SAGP) ⁵	0.18	0.24 (2016)

¹ Aralık 2018 itibarıyla: Kümülatif Banka Yatırımı: 5 yıllık hareketli portföy.

² EBRD Geçiş Raporu 2017-2018. ³ Dünya Bankası WDI. ⁴ TÜİK. ⁵ IEA Enerji Atlası.

Not: Aksi belirtilmedikçe rakamlar 2018 yılı rakamlarıdır. AB-11 rakamları basit ortalama olarak verilmiştir (bölge toplamı olarak verilen nüfus dışında).

1. Önceki Strateji Uygulaması (2015-2018)

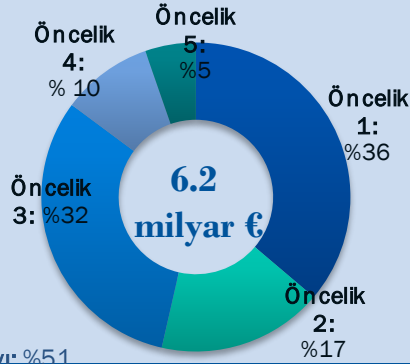

European Bank
for Reconstruction and Development

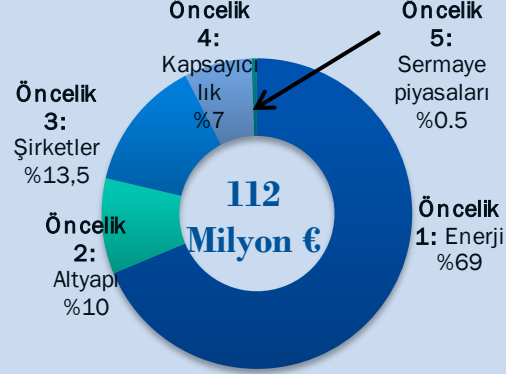
1.1. Önemli Geçiş Sonuçları

Stratejik Uyumlaşma

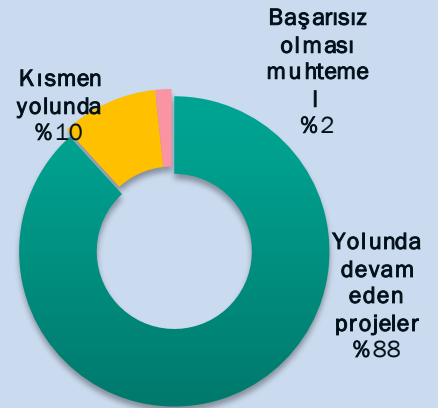
Yıllık İş Yatırımı (ABI)

Teknik Destek ve Hibeler

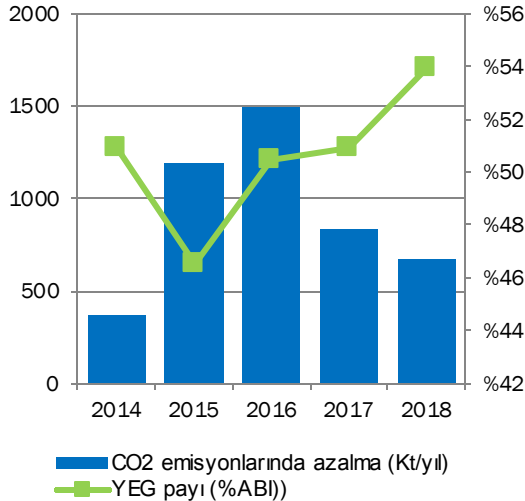
Geçiş Performansı *

ETI: 66.3
PTI: 70.2

Öncelik 1: Enerji sektörü reformunun desteklenmesi, enerji verimliliğinin ve yenilenebilir enerjinin teşvik edilmesi yoluyla enerji güvenliğinin ve sürdürülebilirliğinin artırılması

Yeşil Ekonomiye Geçiş

Temel Geçiş Sonuçları

- **Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan özel sektör yatırımlarının** aktif olarak desteklenmesiyle 661 MW'ın üzerinde yeni yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı kurulu güç kapasitesi oluşturulmuş; ve yenilenebilir enerji kaynakları ile ilgili lisanslama ve izin süreçlerinde AB Yenilenebilir Enerji Direktifine uyum sağlanması desteklenmiştir.
 - o 433 milyon € borç ve sermaye finansmanı sağlanmıştır (örneğin en büyük finansman kalemleri Akfen Rüzgar ve Güneş Enerjisi projesi, en büyük jeotermal enerji projesi).
 - o Dokuz ortak banka yoluyla YE/ EV yatırımlarını finanse etmek için çeşitli YEG araçları uygulamaya konulmuştur; örneğin şirketlere / KOBİ'lere, belediyelere ve konut yatırımlarına kullanılmak üzere MidSEFF (472 milyon €), TurSEFF (244 milyon €) ve TuREEF (158 milyon €) kredileri.
 - o Türkiye'nin 2020 sonrası için rekabetçi ihaleye dayalı Yenilenebilir Enerji destek programları tasarlamaya yönelik çalışmaları desteklenmiş ve Yenilenebilir Enerji ekipmanlarına yapılacak yatırımların teşvik etmeye yönelik piyasaya dayalı destek önlemlerinin kabul edilmesi teşvik edilmiştir.
- Çeşitli sektörlerde yapılan enerji verimliliği yatırımları yoluyla ülkenin **kaynak yoğunluğunu azaltmaya** yönelik çabalar iki katına çıkarılmış (38.006.033 GJ enerji tasarrufu sağlanmıştır) ve ulusal mevzuatın AB'nin 2012 tarihli Enerji Verimliliği Direktifine uyumlaştırılmasına yardımcı olunmuştur:
 - o Hükümetin 2023 için somut hedeflerin belirlendiği ilk Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planını hazırlamasına yardımcı olunmuştur.
 - o Çeşitli sektörlerdeki (örneğin çelik, rafineri, cam, kimya) şirketlerin kaynak verimliliği yatırımları (682 milyon €) desteklenmiştir
 - o İstanbul Metrosu, İzmir Metrosu projeleri ve Gaziantep CNG Otobüsleri yoluyla sürdürülebilir ulaşım ve düşük karbon emisyonları desteklenmiştir.
 - o Atıkların en aza indirilmesi ve atıkların enerji üretimi alanlarında, düzenleyici standartların ötesinde yeni teknolojilerin benimsenmesi doğrultusunda ilk harekete geçenlere yardımcı olmak için "Sıfıra Yakın Atık" programı oluşturulmuştur (örneğin PVC, kimya, ambalaj sektörleri; Tersan yüzer havuz projesi).
- **Enerji ve tabii kaynaklar sektöründe** (madencilik ve jeotermal enerji dahil olmak üzere) **daha fazla özel sektör katılımı** desteklenmiştir ve Mevcut En İyi Teknolojilerin (BAT) uygulamaya konulması ve enerji verimliliğinin artırılması sağlanmıştır.
 - o Elektrik üretim (98 milyon €, Karacaören ve Entek dahil olmak üzere) ve doğal gaz ve elektrik dağıtım özelleştirmeleri (353 milyon €) desteklenmiştir - Enerjisa ve OEDAŞ için yerel para birimindeki tahvil ihraçları dahil olmak üzere.

1. Önceki Strateji Uygulaması (2015-2018)

European Bank
for Reconstruction and Development

1.1. Önemli Geçiş Sonuçları

Öncelik 2: Ticarileştirme ve özel sektör katılımı yoluyla altyapı kalitesinin yükseltilmesi

KÖİ ve büyük ölçekli altyapı projeleri

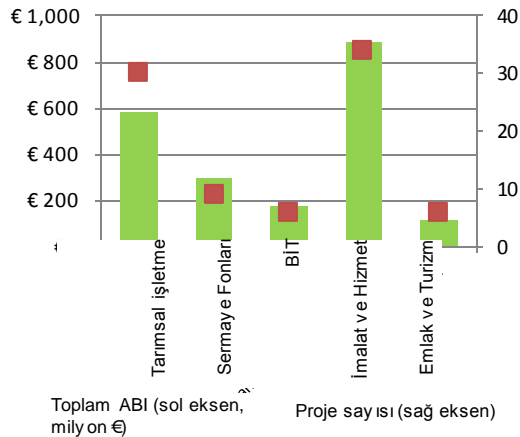
Önemli Geçiş Sonuçları

- Finansal ve operasyonel özerkliği olmayan ve kamu finansmanına güçlü bir şekilde bağımlı olan bir sektörde, **belediye altyapı hizmetlerinin ticarileştirilmesi** desteklenmiştir
 - Metro İstanbul (örneğin “arazi değeri yakalama” yaklaşımının uygulanması) ve temiz kentsel ulaşım çözümleri (Gaziantep CNG otobüsleri) desteklenmiştir.
 - Su idaresi için dışarıdan destek hizmetlerinin temini yoluyla su sektörüne özel sektör katılımı teşvik edilmiştir (Hatay Su Projesi).
 - Deniz taşımacılığı ve lojistik şirketlerinin kurumsal gelişimi hızlandırılmıştır (İzmir Deniz otobüsleri, TLS Lojistik) –Global Ports Holding’de %11 özsermaye hissesi dahil olmak üzere
- Altyapı Projesi Hazırlık Fonu desteği ile demiryolu sektörünün serbestleştirilmesine ilişkin ikincil mevzuatın hazırlanması konusunda sağlanan tavsiyeler (üçüncü tarafların erişimine izin veren 2018 Demiryolu Ağı Bildirisi gibi) yoluyla **demiryolu sektörü reformu** desteklenmiştir.
- Türkiye’nin gemicilik sektöründe kirliliğin azaltılması için ortak işbirliği çabalarının bir örneği olarak, EBRD’nin Uzman (Uluslararası Denizcilik Kuruluşu) ile olan Mutabakat Zaptı kapsamında ilk proje anlaşması başarılı bir şekilde imzalanmıştır.

- KÖİ modeliyle gerçekleştirilen **8 Hastane Projesi** (513 milyon €) için **sosyal altyapıda yenilikçi finansman çözümleri** başarılı bir şekilde uygulanmış ve KÖİ’nin geleneksel sektörler dışında da uygulanabileceği (örneğin sağlık sektöründe Tasarla-Yap-Finanse et-Kirala-Devret modeli) gösterilerek yatırım mobilizasyonu sağlanmıştır. Risk azaltma / kredi derecesinin artırılması yoluyla ilk altyapı tahvil projesi (Elazığ) gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sektörler arasında tekrarlanabilirliğin sağlanması amacıyla KÖİ - Paranın Karşılığı (VfM) metodolojisi geliştirilmiştir (örneğin atıksu sektöründe).

Öncelik 3: Yenilikçilik ve daha iyi kurumsal yönetim yoluyla özel sektörün rekabet gücünün yükseltilmesi

Şirketler kesimi yatırımları

Önemli Geçiş Sonuçları

- Borç ve özsermaye finansmanı ve yenilikçi finansal araçların sunulması yoluyla **özel sektörün büyümesi ve uluslararasılaşması güçlü bir şekilde desteklenmeye** devam edilmiştir (örneğin teminatlı tahviller, halka arz yatırımları ve yerel para biriminde şirket tahvilleri).
 - Yenilikçilik ve Ar-Ge üzerinde odaklanan yatırımlar (üniversiteler ve iş dünyası ile bağların güçlendirilmesi gibi) ve küresel şirketler ile ortaklıklar (örneğin Tofaş/Fiat, Ford Otosan, Vestel Elektronik Ar-Ge projesi) yoluyla KOBİ’ler ve şirketlerin değer zincirinde daha yüksek seviyelere ulaşmaları desteklenmiştir.
 - Özel sermaye fonu yatırımları artmıştır (Turkven, Actera, Taxim, Mediterra gibi büyük ve orta ölçekli yerli özel sermaye fonu yatırımları 395 milyon €’ya ulaşmıştır); büyüme ve sermaye amaçlı risk sermayesi fonları (Earlybird, Revo Capital) yoluyla penetrasyon oranı yükselmiştir.
- Kurumsal müşterilerin **kurumsal yönetim** ve iş faaliyetlerinde bütünlük alanlarında iyi uygulamalar ile uyumu desteklenmiştir:
 - Sağlık ve emniyet, çevresel yönetim ve iş faaliyetlerinde bütünlük alanlarında iyileşme kaydedilmesi için aile işletmeleri ve büyük müşteriler ile birlikte çalışmalar yapılmıştır (örneğin Aksa ÇSE, Erdemir, Sapro, Egessil Kimya, Global Ports, TREDAS, Rönesans vb.)
 - Müşterilerin ve yatırım yapılan/yani EBRD’nin doğrudan hisse sahibi olduğu (örneğin Şok halka arzı, Akfen YE, Global Ports) veya yerel para biriminde tahvil ihraçlarında çapa yatırımcı olarak hareket ettiği (Aksa Enerji, YDA, Rönesans) şirketlerin risk yönetimi, finansal kontrol ve bilgilerin açıklanması uygulamaları güçlendirilmiştir; bu amaçla önde gelen bir özel sermaye firması (Koroza Ambalaj) da Actera ile ortak yatırım ile ortaklık yapılmıştır.
- Piyasa bozucu tarımsal tarife koruma önlemlerinin tespit edilmesi ve maliyeti ve verimsiz destek önlemlerinin belirlenmesi amacıyla **sübvansiyonların optimizasyonu** konusunda Tarım Bakanlığı ile teknik işbirliği başlatılmıştır. Aynı zamanda güçlü geriye doğru bağlantılar ile beceri transferini geliştiren modern ve yüksek yoğunluklu tarım projeleri imzalanmıştır (Anadolu Etap, Olam Bölge, Peyman gibi - toplam 130 milyon€).

1. Önceki Strateji Uygulaması (2015-2018)

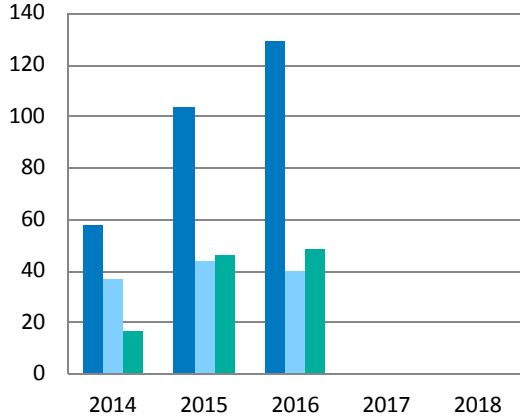

European Bank
for Reconstruction and Development

1.1. Önemli Geçiş Sonuçları

Öncelik 4: Uzun vadeli büyüme potansiyelinin desteklenmesi için bölgeler ve gençler arasında kapsayıcılığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi

Küçük İşletme Girişimi

- Küçük İşletmeler için Danışmanlık Hizmetleri kadın projeleri
- Kadın çalışanların artırılmasına yönelik Küçük İşletmeler için Danışmanlık Hizmetleri projeleri
- Yönetimde etkinliğin geliştirilmesine yönelik Küçük İşletmeler için Danışmanlık Hizmetleri projeleri

Önemli Geçiş Sonuçları

- Küçük İşletme Girişimi yoluyla büyük şehirler dışındaki şirketleri destekleyerek Türkiye'nin **bölgeler arası eşitsizliklerinin azaltılmasına** katkıda bulunulmuştur (274 Küçük İşletmeler için Danışmanlık Hizmetleri projesine 706 milyon €'dan fazla yatırım yapılmıştır):
 - Yatırımlar ambalajlama ve gıda kalitesi eğitimleri dahil olmak üzere emek yoğun tarımsal işletme sektöründe odaklanmaktadır (588 milyon €).
 - Az gelişmiş bir bölgede özellikle gençler için istihdam fırsatlarını (550 kişiye yeni iş imkanı) hızlandıran yeni bir tesis yapımı desteklenmiştir (Brisa Lastik için 150 milyon \$'lık kredi verilmiştir).
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik çabalar yoğunlaştırılmış (kadınların işgücüne katılımı OECD ülkeleri arasında en düşük seviyelerdedir) ve yetersiz hizmet alan kesimlerin ekonomik hayata katılımları desteklenmiştir (örneğin, kadınlar, gençler ve kırsal topluluklar).
 - "İş Hayatında Kadın" programı genişletilmiş (4 WB kredi hattı ile 194 milyon €); ve konaklama ve otomotiv sektöründeki sektör oyuncular için öncü olacak müşteriler arasında toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarına cevap veren yatırımlar uygulamaya konulmuştur (erkek egemen bir sektörde kadınların katılımını arttırmak amacıyla Tofas/Fiat'a sağlanan 200 milyon €'luk kredi); ayrıca Hatay'da kadınların ekonomik fırsatlara erişimlerine katkıda bulunmak amacıyla su/atık su tesislerinin iyileştirilmesi hakkında farkındalığı artırılmasına yönelik Teknik İşbirliği gerçekleştirilmiştir.
 - TÜMAD Altın Madeni, Ford Otosan Ticari Araç Projesi (150 milyon €) gibi kurumsal müşteriler arasında genç mezunlara yönelik eğitim fırsatları desteklenmiş; ve beceri uyumsuzluklarının giderilmesi ve iş başında eğitimlerin ve belgelendirme uygulamalarının desteklenmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve ETF ile oluşturulan Kamu - Özel Sektör Yönlendirme Komitesi yoluyla mesleki eğitim ve öğretim politikalarının oluşturulması konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.
- **Mülteci krizinin ele alınması için yeni bir yaklaşım** geliştirilerek (Mülteci Müdahale Paketi), ev sahibi ülkelerin ekonomik dayanıklılığının güçlendirilmesinde özel sektör için kilit bir rol önerilmiştir. Bu kapsamda, mülteci topluluklarına yönelik olarak hibe finansmanı KOBİ kredileri ile birleştirilmiştir ve ticaret odaları yoluyla finansal kapsayıcılık ve KOBİ teşvikine yönelik politika girişimleri geliştirilmiştir.

Öncelik 5: Sermaye ve yerel para piyasalarının derinleştirilmesi

Ülke Stratejisi Sonuçları

2015'ten bu yana

Yeni sermaye piyasası araçlarının uygulamaya konulması

- TÜFE'ye bağlı tahviller
- Yerel para birimi cinsinden para piyasası endeksi (Borsa İstanbul)
- Yerel para birimi cinsinden şirket tahvilleri (daha uzun vadeler)

Kurumsal yatırımcı tabanında iyileşme

Tatmin edici ilerleme

EBRD'nin kolaylaştırıcı olduğu halka arzların sayısı

5

Önemli Geçiş Sonuçları

- Hem çıpa yatırımları hem de finansal otoriteler ve piyasa düzenleyiciler ile gerçekleştirilen ortak politika çalışmaları yoluyla, **yatırımcı tabanının derinleştirilmesine ve yerel para birimi cinsinden sermaye piyasası ürün yelpazesinin genişletilmesine** katkıda bulunulmuştur.
 - Yerel para birimi cinsinden şirket tahvillerine ilişkin bir çerçeve uygulamaya konulmuş (EBRD'nin çıpa yatırımcı olarak hareket ettiği 8 tahvil ihraç ile 700 milyon € neredeyse tamamen kullanılmış, sonrasında 1,2 milyar € daha bunu takip etmiştir); bilgilerin açıklanması ve şeffaflık alanlarında iyileşmeler kaydedilmiş, tahvil vadeleri uzatılmış (en uzun vade ile) ve hedge edilebilir referans faiz oranları sağlanmıştır-örneğin TR Libor ve TÜFE endeksi.
 - Merkez Bankası ve Hazine ile işbirliği içerisinde, Borsa İstanbul (%10 sermaye hissesi) ve Takasbank yoluyla yeni bir para piyasası endeksi (hedge edilebilir yerel para endeksi) geliştirmek için politika çalışmaları yapılmıştır.
 - Özellikle bilgilerin açıklanması, tahvil sahiplerinin hakları ve tahvilleri sıralaması ile ilgili olmak üzere, TL cinsinden sermaye piyasası borç enstrümanlarının tabii olduğu düzenlemelerin iyileştirilmesi için Sermaye Piyasası Kurulu'na danışmanlık desteği sağlanmıştır.
- Aşağıdaki çalışmalar yoluyla KOBİ'ler ile orta-büyük işletmeler için **sermaye piyasalarına erişimin artırılmasına** katkıda bulunulmuştur:
 - Türk bankalarının (Garanti ve YKB) teminatlı tahvil programları kapsamında borç ihraçları için sürekli destek sağlanması ve daha geniş bir uzun vadeli yatırımcı havuzuna erişim imkanı sunulması.
 - En az 5 halka arz işleminin kolaylaştırılması ve yerel sermaye piyasalarına sermaye enjeksiyonuna yardımcı olunması.
 - LSE'de ilk kez bir Türk şirketinin (Global Ports) halka arz işleminin hissedar olarak desteklenmesi.
- Yerel para birimi cinsinden tahviller yoluyla Takibe Düşen Alacaklar için önde gelen bir varlık yöneticisi (Hayat) ile ortak çalışma yapılmıştır.

1. Önceki Strateji Uygulaması (2015-2018)

European Bank
for Reconstruction and Development

1.2. Uygulama Zorlukları ve Çıkarılan Temel Dersler

Uygulama Bağlamı

Suriyeli sığınmacı krizinin damgasını vurduğu bir (jeo)politik ortamda, uzun süreli olağanüstü hal uygulaması ile cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini güçlendiren anayasa değişiklikleri ve AB ile gerilen ilişkiler karşısında Türkiye ekonomisi ihracat odaklı özel sektörü ve yıllık ortalama % 5,2 olarak gerçekleşen GSYH artışı ile iftihar etmektedir. Ancak genel olarak düşük üretkenlik seviyeleri ve kapsayıcılık konusundaki belirgin zorluklar – ki mülteci akışının de etkisi ile– Türkiye'nin orta gelirli ülke statüsünden yüksek gelirli ülke statüsüne geçişini daha da güçleştirmektedir. Bu hızlı gelişmeler karşısında Banka geçtiğimiz strateji döneminde özellikle özel sektör için olmak üzere rekor düzeyde faaliyet seviyeleri kaydedebilmiştir. Banka portföyünün büyüklüğü iki katına çıkarken, EBRD'nin bölge genelinde en düşük çekilmemiş oran kaydedilmiş ve geçiş etkisi performansı ile yatırım mobilizasyonu Banka ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Kurdaki hızlı değer kaybı ve artan dış dengesizlikler sonrasında 2018 yılında makroekonomik kınlanlıkların ortaya çıkması ile birlikte, Banka kaldıraçlı döviz işlemlerinin yüksek olduğu özel sektörü ve finansal sektörü destekleyici olarak konjonktüre karşı hareket ederek güçlü bir şekilde çalışmalarını sürdürürken, aynı zamanda ülkenin daha kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme doğrultusundaki ihtiyaçlarını ele almaya devam etmektedir.

Uygulama Zorlukları

- Yenilenebilir enerjideki yerli girdi tercihleri (fiili piyasaya erişim engelleri olarak değerlendirilmektedir) ve 2020 sonrası YE destek rejimine ilişkin belirsizlikler Banka'nın ortak çalışmalar yapma fırsatlarını sınırlamaktadır.
- Ekonomideki dalgalanmalar, yüksek döviz riski olan ve yerli para cinsindeki varlıkları değer kaybeden yerli şirketlerin kınlanlılığını artırmaktadır.
- Artan sermaye kısıtları karşısında şirket önceliklerinin işletme sermayesine doğru kayması.
- Yetersiz sektör konsolidasyonu ve hükümet kararı sonucunda doğal gaz ve demiryolu sektörlerinin serbestleştirilmesinde düzensiz bir ilerleme kaydedilmektedir.
- Hükümetin YİD/KÖİ çözümlerindeki kararlılığı ile ilgili belirsizlikler ve belediye, ulaştırma ve sosyal altyapı projeleri için zayıf uygulama kapasitesi.
- Devam eden piyasa bozuklukları (tarife koruması ve verimsiz sübvansiyonlar dahil olmak üzere) ve tarımsal işletme sektöründe uzun vadeli finansman eksikliği.
- Bankalarca kabul edilebilir fırsatların eksikliği nedeniyle EBRD'nin KOBİ ürünlerini kırsal alanlarda ve/veya mültecilere ev sahipliği yapan topluluklarda ölçeklendirme zorlukları.
- Zayıf bir yatırımcı tabanı, sınırlı yabancı yatırımcı iştahı ve uzun vadeli fonlar için araçlığın sınırlı olması sebebiyle yerel para birimindeki sermaye piyasasının geliştirilmesinde düzensiz ilerleme kaydedilmesi.

Çıkarılan Temel Dersler ve Geleceğe Bakış

- Türkiye'nin 2020 sonrası YE destek programının tasarımı için bilgi girdisi sağlamak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Avrupa Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü ile politika diyalogunun sürdürülmesi.
- Mevcut müşterilerin, daha uygun kredi koşulları ve konjonktür karşıtı / acil durum finansmanı yoluyla bilanço yeniden yapılandırılmaları ile desteklenmesi.
- EBRD'nin şirketler için sağladığı kredilerin, EV/YEG yatırımlarında ilk harekete geçme avantajını desteklemeye yönelik hedefli hibe finansmanı ile desteklenmesi.
- Ticarileştirme, kaynak/enerji verimliliği ve depolama kapasitesi konularında doğalgaz, elektrik ve demiryolu şirketleri ile aktif diyalogun sürdürülmesi.
- KÖİ Hastane programının başka sektörlerde uygulanmak üzere kaldıraç olarak kullanılması ve kamu sektörü yatırımlarının alt yapı projeleri hazırlık ve uygulama fonu (IPPF) gibi yollarla kapasite oluşturma ile desteklenmesi.
- Yüksek potansiyelli tarımsal işletmeler için teknik işbirliği/ danışmanlık hizmetleri ve ilk riziko teminatı için hibe kaynaklarının yönlendirilmesi.
- EBRD'nin KOBİ ürünlerinin rekabet gücünün ve özel tasarlanmış ve yenilikçi çerçevelerinin (İş Hayatında Kadın, Mülteci Paketi) geliştirilebilmesi için donör desteğinin ve teknik işbirliği olanaklarının artırılması (Türkiye Donör Fonu dahil olmak üzere).
- Yerel para birimindeki sermaye piyasalarının derinleştirilmesi amacıyla Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu ve Borsa İstanbul ile ortak çalışmaların sürdürülmesi (tahvil finansmanı, hedge edilebilir TL endeksi dahil olmak üzere).

2. Ekonomik Bağlam

2.1 . Makroekonomik Bağlam ve Strateji Döneminin Görünümü

European Bank
for Reconstruction and Development

Türkiye – Temel Makroekonomik Göstergeler

	2015	2016	2017	2018
GSYH Artışı (% yıllık)	6.1	3.2	7.4	2.6
TÜFE Enflasyonu (% ort.)	7.7	7.8	11.1	16.3
Kamu dengesi (GSYH'nın %'si)	-1.0	-1.1	-1.5	-2.0
Cari denge (GSYH'nın %'si)	-3.7	-3.8	-5.6	-3.5
Net DYY (GSYH'nın %'si)	-1.6	-1.3	-1.0	-1.2
Dış Borç (GSYH'nın %'si)	46.5	47.5	53.5	56.7
Gayrisafi rezerv (GSYH'nın %'si)	12.8	12.3	12.7	11.9
Genel yönetim gayrisafi borcu (GSYH'nın %'si)	27.6	28.3	28.3	30.4
İşsizlik (nüfusun %'si)	10.3	10.9	10.9	11.0
Nominal GSYH (milyar \$)	859.4	863.4	851.5	784.1

- 2018 yılının başlarında hızlı kredi artışı şeklindeki kamu teşviklerinin de etkisiyle Türkiye ekonomisinde dengesizlikler oluşmuştur. Bu dengesizliklerin bir parçası olarak Mayıs ayında cari açık GSYİH'nın %6,5'ine ulaşmış ve enflasyon %20'yi geçmiştir.
- Oluşan dengesizliklere zamanında cevap verilememesi sebebiyle yetkililer ciddi politika sıkılaştırmasına başvurmak zorunda kalmış ve bu durum ekonominin yılın ikinci yarısında resesyona girmesine sebep olmuştur.
- Ekonomik faaliyetteki yavaşlama ile birlikte ithalatta önemli bir düşüş meydana gelmiş ve sonucunda cari dengede önemli bir iyileşme sağlanmıştır. TL'deki değer kaybının enflasyon üzerindeki yansıma etkisinin azalması ile birlikte zaman içerisinde enflasyonda bir iyileşme olacağı tahmin edilmektedir.
- 2018 yılında mali disiplin büyük ölçüde korunmuştur ve bütçe açığı GSYİH'nın %2'si düzeyinde, kamu borcu da yaklaşık %30'u seviyesinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, 2019 yılının ilk çeyreğinde mali harcamalardaki artış endişeleri artırmıştır.
- Ancak, ekonomik faaliyetteki yavaşlama ve borçlanma oranlarındaki artış, bankaların aktif kalitesindeki potansiyel sorunlar ile birlikte, özel sektörde kaldıraçsızlığa; ve kredi arz ve talebinde daralmaya yol açmıştır.
- Kredi artışının kısa süre içerisinde hızlanması beklenmemektedir. Dolayısıyla, orta vadedeki görünüm eğilimlerin oldukça altında bir kredi artışı olacağını göstermektedir.
- Politikanın doğru yönde ilerlediği görülmekle birlikte hassas jeopolitik ortamın ekonomide daha fazla aksamaya yol açma riski yüksektir.

2. Ekonomik Bağlam

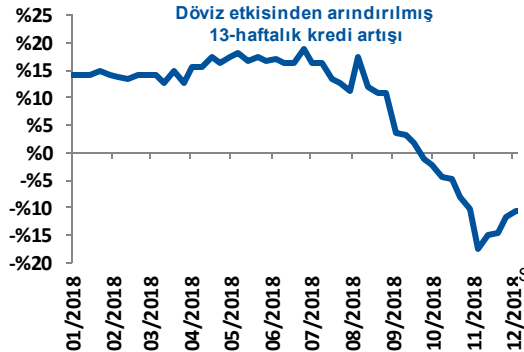
2.2. Temel Geçiş Zorlukları

European Bank
for Reconstruction and Development

Dayanıklılık (7.32)

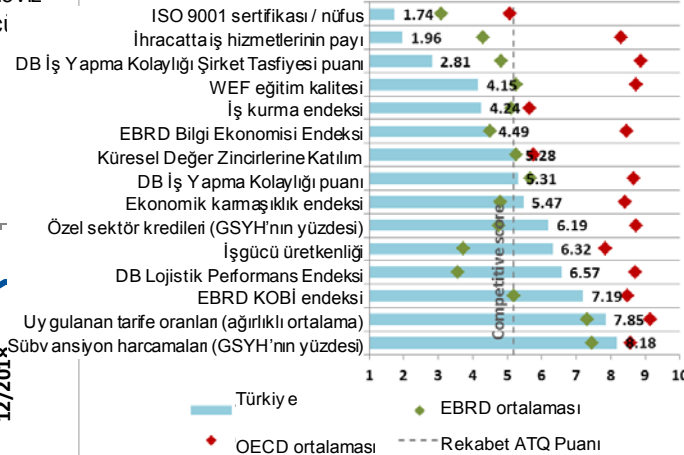
- Türkiye, Dayanıklılık kalite endeksinde EBRD'nin faaliyet gösterdiği 38 ülke arasında 7'nci sıradadır.
- Türkiye sağlam bir bankacılık sektörüne sahip olmasına rağmen **yurt içi sermaye piyasaları yeterince gelişmemiştir ve tasarruf oranları düşüktür**; bu durum yabancı sermayeye olan bağımlılığı ve ekonominin kırılganlığını artırmaktadır.
- Aktif kalitesi ile ilgili yeni sorunların ortaya çıkması ile birlikte halihazırda %3 gibi düşük bir düzeyde olan takipteki alacak oranının yükselmesi beklenmektedir.** Sistemin takipteki alacaklar için çözüm kapasitesinin geliştirilmesi, kredi kanalının Türkiye'nin ekonomik toparlanmasını desteklemesine yardımcı olacaktır.
- Türkiye'nin artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için enerji ithalatına olan bağımlılığı ülke ekonomisinin dayanıklılığını etkilemektedir.** Bu durum ülke ekonomisini petrol fiyatlarındaki ve döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı önemli ölçüde kırılgan hale getirmektedir.

Rekabetçilik (5.18)

- Türkiye, Rekabet kalite endeksinde EBRD'nin faaliyet gösterdiği 38 ülke arasında 17'nci sıradadır.
- Özellikle insan sermayesi, düşük ARGE performansı ve zayıf kurumsal yönetim ve yönetim becerileri alanlarındaki yapısal dar boğazlar nedeniyle Türkiye'nin **küresel değer zincirlerine entegrasyon seviyesi potansiyelinin altındadır.**
- Sanayi politikalarından** yaygın bir şekilde yararlanılmamıştır. Ancak, bu politikaların piyasalardaki bozulmaları artırmalarına rağmen yenilikçilik ve teknolojik gelişim sağladıkları yönünde çok az kanıt bulunmaktadır.
- Kısıtlayıcı iş gücü piyasası politikaları** kaynakların rekabetçi firmalara verimli bir şekilde dağıtılmasını engellemektedir,

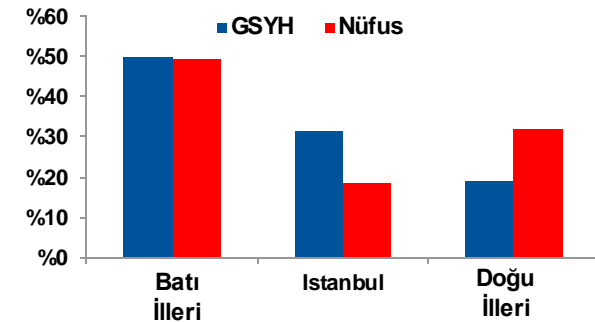
Rekabet ATQ alt puanları

Kapsayıcılık (4.78)

- Türkiye, Kapsayıcılık kalite endeksinde EBRD'nin faaliyet gösterdiği 38 ülke arasında 31'inci sıradadır.
- Ekonomik fırsatlara ve istihdama erişim**, kadınlar, gençler ve ülkenin daha yoksul bölgelerinde yaşayanlar için temel bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum özellikle **düşük katılım oranlarına, yüksek kayıt dışılık oranlarına, ve istikrarsız ve kırılgan bir istihdam yapısına** yol açmaktadır.
- Beceri açıkları sorun teşkil etmeye devam etmektedir.** Beceri tahmini ve beceri eşleştirme politikaları halen yetersizdir. Geleceğin işlerine yönelik becerilerin değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde halen önemli açıklar mevcuttur.
- Bölgeler arası farklılıklar ve eşitsizlik seviyeleri yüksektir.** Ekonomik faaliyet yoğun bir şekilde İstanbul ve Türkiye'nin batı illerinde odaklanmıştır (bu iller Türkiye'nin GSYİH'nin %81'ini oluşturmaktadır).

Bölgeler bazında GYSH ve nüfus

2. Ekonomik Bağlam

2.2. Temel Geçiş Zorlukları

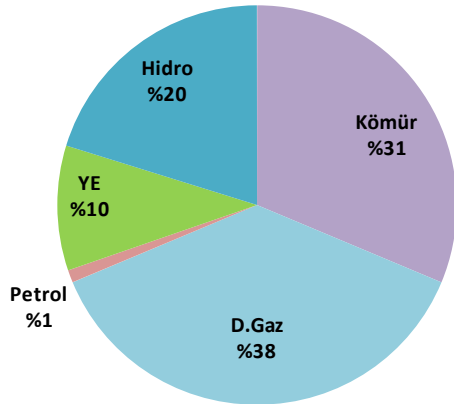

European Bank
for Reconstruction and Development

Yeşil (5.31)

- Türkiye, Çevre kalite endeksinde EBRD'nin faaliyet gösterdiği 38 ülke arasında 21'inci sıradadır.
- Enerji tüketimindeki güçlü artış, **enerji ihtiyacının %75'i için ithalata bağımlı** olan bir ülke için yük oluşturmaktadır.
- Verimlilik** önlemleri yolu ile enerji talebini düşürmek için çaba sarf edilmektedir; UEVEP 2023 yılına kadar enerji tüketiminde %14 azalma hedeflemektedir.
- Öte yandan, özellikle **yenilenebilir** enerji kaynakları olmak üzere yerli kaynaklardan enerji üretimini artırmak için de çaba sarf edilmektedir. Ancak, **artan oranda kömür kullanımının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.**
- Diğer zorluklar arasında **düşük geri dönüşüm oranları** ve tarım gibi sektörlerde yansıma etkileri yaratan **su yetersizliği** yer almaktadır.

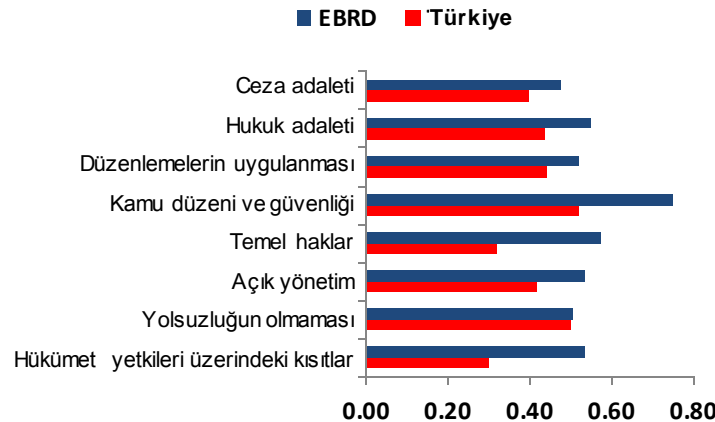
Kaynaklar bazında elektrik üretim payları

İyi Yönetim (6.16)

- Türkiye, ileri seviyelerdeki kurumsal yönetim sayesinde iyi yönetim kalite endeksinde EBRD'nin faaliyet gösterdiği 38 ülke arasında 9'uncu sıradadır.
- Zorluklar siyasi yönetim alanında daha belirgindir. **Son yıllarda kamu kurumlarının bağımsızlığı ve güvenilirliği azalmıştır.** Özellikle hukukun üstünlüğü EBRD'nin faaliyet gösterdiği ülkelerin ortalamasından daha zayıftır.
- Kurumsal yönetim nispeten daha ileri seviyededir; ancak **kayıt dışı sektörün yarattığı rekabet** önemli bir zorluk oluşturmakta ve kaynakların etkin dağılımını engellemektedir.
- KOBİ'lerin çoğunlukla aile işletmesi olması **kurumsal yönetişimin zayıflamasına** yol açabilir.

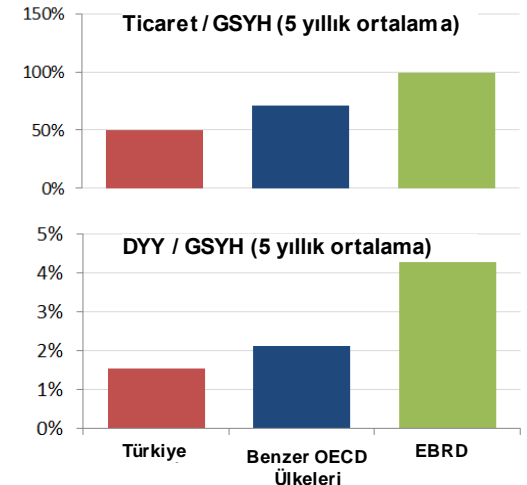
Hukukun Üstünlüğü Endeksi 2017-18 puanları

Entegrasyon (5.80)

- İç entegrasyonun dış entegrasyondan daha yüksek olduğu Türkiye, Entegrasyon kalite endeksinde EBRD'nin faaliyet gösterdiği 38 ülke arasında 20'inci sıradadır.
- Türkiye'nin küresel piyasalar ile olan ticaret ve DYY entegrasyonu orta-üst gelirli diğer ülkelere göre düşük seviyededir.** Bu durumu kısmen büyük iç pazara bağlamak mümkün olsa da tarife belirsizliği ile siyasi ve finansal istikrarsızlığın etkisi de bunda rol oynamaktadır.
- Yurt içi ulaşıma ve lojistik altyapısı** (demiryolu hariç) ve sınır ötesi entegrasyonu iyi durumdadır. Ancak, **BİT altyapısı** EBRD ve OECD seviyelerinin gerisindedir; ve **elektrik arz kalitesi** de düşük seviyededir.

Dış Entegrasyon

3. Hükümet Öncelikleri ve Paydaş Katılımı

European Bank
for Reconstruction and Development

3.1. Hükümetin Reform Öncelikleri

Türkiye'nin yayımlanması beklenen 11'inci Kalkınma Planında (2019-2023) da belirtilen **büyüme stratejisinin genel hedefi** rekabetçi ve işletme dostu bir ekonomik ortam sağlayarak ve uluslararası rekabet gücünü artırarak yüksek, istikrarlı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomik büyüme sağlamaktır. Bu hedefler aşağıdaki yollarla başarılacaktır:

- İmalat sektöründe üretkenliğin artırılması,
- Fiziksel altyapının iyileştirilmesi,
- Teknoloji ve yenilikçiliğin geliştirilmesi,
- Kadınların ve gençlerin iş gücüne katılımının artırılması ve
- Yurt içinde rekabetin geliştirilmesi.

Ağustos 2018'de yaşanan faiz artışları ve kurdaki değer kayıpları sonrasında Türkiye hükümeti ekonomiyi yeniden dengelemek, mali disiplini artırmak ve ekonomik modelle üretkenliği ve ihracatı artırma doğrultusunda bir dönüşüm uygulamak amacıyla **2019-2021 dönemini kapsayan Yeni Ekonomik Programı** açıklamıştır. Türkiye ekonomisinin uzun süredir var olan kırılganlıklarını ortadan kaldırmak üzerine odaklanan plan aşağıdakileri içermektedir:

- Kamu sektörü de dahil olmak üzere tasarrufların ve verimliliğin artırılması yolu ile kamu maliyesinde dönüşüm sağlanması;
- Banka bazındaki ve sektör bazındaki genişletilmiş stres testlerinin tamamlanmasından sonra politika müdahaleleri ile bankacılık sektörünün dayanıklılığının artırılması;
- Vergi tabanının genişletilmesi ve vergi kaçakçılığı ile mücadele yoluyla vergi sisteminde reform yapılması;
- Sektör bazında yüksek katma değerli yurt içi imalatın desteklenmesi yoluyla cari açığın azaltılması;
- Yerli fosil yakıtların kullanımının artırılması, enerji verimliliği, yenilenebilir ve nükleer enerji yoluyla enerji güvenliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması.

Türkiye ayrıca, AB'nin katılım öncesi mali takip programı bağlamında fiyat istikrarını ve finansal sektör istikrarını yeniden tesis etmek, bütçe disiplinini sağlamak ve ekonomiyi daha kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme yolunda dengelemek amacıyla **2019-2021 dönemini kapsayan Ekonomik Reform Programını (ERP)** da sunmuştur.

3.2. EBRD'nin Yetkililer ile Geniş Anlamda Mutabık Kalınan Reform Alanları

- Özellikle finansal dijitalleşme (FinTech) ve araçların çeşitlendirilmesi üzerinde odaklanılarak **takipteki alacakların çözümlenmesi ve sermaye piyasalarının geliştirilmesi** çabalarının desteklenmesi.
- **Yenilikçiliğin ve uluslararasılaşmanın teşvik edilmesi** amacıyla yerli özel sektörün acil durum finansmanı ve uzun vadeli finansman ile desteklenmesi.
- Özellikle doğal gaz ve demiryolu sektörlerinin serbestleştirilmesi, yeşil ekonomiye geçiş ve bağlantı olanaklarının geliştirilmesi üzerinde **odaklanılarak altyapı sektöründe KÖİ ve ticari çözümlerin** desteklenmesi.
- Sanayi 4.0'a ayak uydurabilmesi ve işgücü piyasasına katılımın artırılabilmesi için **istihdam politikası ve mesleki beceriler** alanlarında ortak politika çalışmalarının yapılması.
- Özel olarak tasarlanan finansman ve danışmanlık programları yoluyla **kadınların, gençlerin, mültecilerin ve yetersiz hizmet alan bölgelerin ekonomiye katılımının** artırılması.
- Kabul edilebilir bir destek mekanizmasına tabi olarak, UEVEP ve UYEEP'nin desteklenmesi de dahil olmak üzere, **yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımlarının artırılması**.

3.3. Sivil Toplumun EBRD'ye Yönelik Temel Mesajları

- Danışılan STÖ'ler geniş anlamda EBRD'nin önümüzdeki strateji dönemi için öngörülen önceliklerini onaylamışlardır.
- STÖ'ler Türkiye'de özellikle ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü alanlarında olmak üzere **sivil hareket alanlarının daraldığı** yönündeki gözlemlerini iletmışlerdir.
- **KOBİ'ler** Türkiye ekonomisi için çok önemlidir ve mevcut ekonomik ortamda özellikle kırılganlık yaşamaktadırlar.
- Kadınların istihdama katılımı da dahil olmak üzere **FinTech sektöründe**, yeni şirket kuruluşları, dijitalleşme ve yenilikçilik için daha fazla desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.
- **İhracat yapmak veya yurt dışında yatırım yapmak isteyen** Türk şirketleri bu amaçlara özel desteğe ihtiyaç duymaktadırlar (komşular ile altyapı bağlantılarının iyileştirilmesi dahil olmak üzere)
- EBRD **jeotermal enerji ve altın madenciliği** yatırımlarının kümülatif çevresel etkilerini dikkate almalıdır.

4. EBRD'nin Türkiye Ülke Stratejisi Önceliklerinin Tanımlanması

European Bank
for Reconstruction and Development

Nelerin değişmesi gerekiyor? (Bölüm 2)

- Yeterli seviyede gelişmemiş yerel sermaye piyasaları, düşük piyasa değeri ve sınırlı özel sermaye.
- Bankacılık sektörü ve şirketler kesiminin yabancı sermayeye aşırı derecede bağımlı olması, alternatif finansman kaynaklarının sınırlı olması (örneğin kitlesel fonlama, kiralama, faktoring).
- Sınırlı sayıdaki varlık yönetimi şirketinin mevcudiyeti ile beraber, artan takipteki alacaklar konsantrasyonunun bankacılık sektörü üzerinde yük oluşturması ve kredi artışını sınırlaması.

Değiştirilebilir mi? (Bölüm 3)

- Bankaların ve şirketler kesiminin yüksek döviz borç yükünün kaldırılması süreci başlamış durumdadır.
- Alternatif sermaye piyasası çözümlerinin yetersiz arz sorununu çözme imkanı mevcuttur.
- Hükümet mahkeme dışında yeniden yapılandırmayı teşvik etmektedir.
- Takipteki alacakları çözümleme sürecini güçlendirme ve takipteki alacaklar için ikincil piyasasının geliştirilmesini teşvik etme imkanı mevcuttur.

Banka ne yapabilir? (Bölüm 4)

- Yatırımlar dahil olmak üzere çeşitli yollarla sermaye piyasalarının geliştirilmesinde güçlü bir geçmiş.
- Banka dışı finansal kuruluşların desteklenmesinde, sermaye/sermaye benzeri risk alma (özel sermaye/risk sermayesi), yerel para birimi cinsinden tahviller ve sermaye piyasası gelişimi için kapasite oluşturma alanlarında deneyim.
- Takipteki alacakların çözümlemesine ilişkin çözümlerin tasarlanmasında ve bunlara yatırım yapılmasında uzmanlık birikimi.

Stratejik Öncelikler (2019-2024)

2024 yılında ne görmek istiyoruz?

Finansal Sektörün Dayanıklılığının Güçlendirilmesi ve Yerli Sermaye ve Finans Piyasalarının Geliştirilmesi

- Kapitalizasyonun, sürdürülebilir finansman yapısının ve bankacılık sektörünün sağlıklı risk yönetim uygulamalarının korunması dahil olmak üzere finansal sektörün dayanıklılığının güçlendirilmesi
- Borç ve yurt içi sermaye piyasalarının derinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi
- Finansal hizmetlerin sunulmasında dijitalleşmenin ve verimliliğin artırılması

Türkiye'nin Bilgi Ekonomisinin ve Daha Yüksek Katma Değerli Faaliyetlerinin Geliştirilmesi ve İyi Yönetişimin Sağlanması

- Yerel şirketler için değer zincirlerine entegrasyonun artırılması ve iş standartlarının geliştirilmesi yoluyla daha yüksek katma değerli faaliyetler
- Yenilikçilik ekosisteminin geliştirilmesi
- Özel sektör katılımını artırmak amacıyla altyapıda eşitliğin artırılması

Özel Sektör Katılımı Yoluyla Ekonomik Kapsayıcılığın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması

- Özellikle gençler ve mütecciler olmak üzere hedef gruplara yönelik kapsayıcılık için girişimcilik ve beceriler eğitimini artırılması
- Ekonomik fırsatlara erişimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin artırılması
- Daha az gelişmiş bölgelerdeki nüfus kesimleri için hizmetlere ve ekonomik fırsatlara erişimin artırılması

Türkiye'nin Yeşil Ekonomiye Geçiş Sürecinin Hızlandırılması ve Bölgesel Enerji Bağlantılarının Güçlendirilmesi

- Yenilenebilir enerji kapasitesinin artırılması ve daha fazla çeşitlendirilmiş enerji bileşiminin sağlanması
- Artan enerji ve kaynak verimliliği, iklim etkilerine karşı dayanıklılık ve çevresel performans
- Enerjide dayanıklılığın artırılması ve özel sektör payının artırıldığı rekabetçi bir enerji piyasası hedefi doğrultusunda somut ilerleme kaydedilmesi

- Şirketlerin yenilikçilik yatırımlarının yetersiz seviyede olması; ve yerel ve küresel değer zincirlerine entegrasyonlarının zayıf olması.
- İşletme becerilerinin eksikliği ve şirketlerin faaliyet standartlarının düşük seviyede olması.
- Politika ve kurumlar arası koordinasyon eksikliğinden dolayı kapsamlı bir yenilikçilik ekosisteminin bulunmaması,
- Özellikle ölçek yükseltme aşamasındaki yenilikçi girişimciler için finansmana erişimin kısıtlı olması.
- Sektörün tamamının halen kamu hakimiyetinde olması / özel sektör katılımına kapalı olması.

- İzlenen yolun (örneğin "kazananların seçildiği" sanayi politikası; yerli girdi tercihleri) istenen sonuçları vermemiş olmasına rağmen, ekonomide reform hükümetin üst gündem maddesi (Yeni Ekonomik Program)'dir.
- Yenilikçilik ve büyüme potansiyeli olan önemli sayıda orta ölçekli aile işletmesi bulunmaktadır.
- Yenilikçilik politikası kiilt olarak kabul edilmektedir.
- Kamunun hakim olduğu sektörlerin serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesi.

- Şirketlerin pazarlarını genişletmeleri ve uluslararasılaşmalarını desteklemek için özel olarak tasarlanmış ürünler (yerel para birimi, yapılandırılmış ve uzun vadeli finansman, danışmanlık ağı).
- İşletme becerilerini geliştirmeye yönelik etkili araçlar (WB, ASB, Mavi Kurdelâ, yönetim programları) ve sermaye/yarı sermaye risk alma yoluyla yenilikçiliğin artırılmasında artan deneyim.
- Yeni serbestleştirilen sektörlerde özel sektör katılımına öncülük etmede deneyim; KÖİ/YİD çözümleri hakkında danışmanlık geçmişi.

- Bölgesel KOBİ'ler ve kadın işletmelerinde finansmana erişimin sınırlı olması.
- Yüksek düzeyde kayıt dışılık (GSYH'nın % 30'u).
- Genç mezunların özellikle yenilikçilik bakımından beceri uyumsuzlukları, kadınların / gençlerin işgücü piyasasına katılımının düşük seviyede olması.
- Müteccilere ev sahipliği yapan bölgelerde hizmetlere erişim dahil olmak üzere güçlü bölgeler arası eşitsizlikler, faaliyetin kent merkezlerinin çevresinde yoğunlaşması.

- Özellikle yerel şirketlerin ve bölgesel KOBİ'lerin büyümeleri için ticari bankalar tarafından sunulan uzun vadeli finansman sınırlı.
- 2023 İstihdam Stratejisi ve diğer stratejik girişimlerde de yansıtılan, mesleki eğitim ve öğretim politikası, becerilerin ve kadınların yetkinleştirilmesi ile ilgili Hükümet öncelikleri.
- Hükümetin KÖİ/YİD programları dahil olmak üzere ulaştırma, sağlık, temel kamu hizmetleri ve belediye hizmetleri alanlarına odaklanması.

- Kredi finansmanının artırılması dahil olmak üzere çeşitli yollarla yetersiz hizmet alan kesimlerin desteklenmesine yönelik etkili araçlar (ASB, WiB).
- Beceri geliştirme (kapsayıcı ihaleler) ve işgücü çeşitliliği programlarını (Eşit Fırsatlar gibi) desteklemek için özel sektör yatırımları ile teknik işbirliği hibelerinin ilişkilendirilmesine yönelik iyi test edilmiş bir model
- Ankara ofisi ve İstanbul dışındaki büyük yatırım ve danışmanlık portföyü.

- Enerjide ithalat bağımlılığının yüksek düzeyde olması (enerji ihtiyacının %75'i) ve enerjinin / enerji kaynaklarının verimsiz kullanımı, yenilenebilir enerjinin payının düşük olması.
- Devletin kömür sektörünü desteklemesi (sübvansiyonlar, kömür yakıtı termik santrallerin yaygınlaşması).
- Su ve sıcaklık stresine maruziyetin artması, fiziksel iklim risklerini yönetme kapasitesinin düşük olması.

- Hükümetin YE ve EV üzerinden odaklanarak Ulusal Katkı Beyanlarını (Paris Anlaşması) gerçekleştirme kararlılığı (Enerji Stratejisi 2019, vs.).
- İklim dayanıklılığını artırmak için önemli kapasite (YE ve EV tasarruf potansiyelinin maliyet etkinliği dahil olmak üzere).
- Yerli girdi tercihleri ve 2020 sonrası teşvik sistemi dahil olmak üzere enerji sektöründe özel sektör katılımının önündeki engeller.

- YE, GEFF kredi hatları, Yeşil Şehirler, sürdürülebilir ulaşım ve yeşil teknolojiler / uygulamalar hakkında müşterilere yönelik danışmanlık hizmetleri gibi özel YEG ürünleri.
- Bankalarca kabul edilebilir yenilenebilir enerji projelerine yönelik danışmanlık ve yatırım geçmişi.
- Rekabetçi enerji piyasaları ve enerji sektörüne özel sektör katılımı konularında yetkili merciler ile ortak çalışma geçmişi.

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 1: Finansal Sektörün Dayanıklılığının Güçlendirilmesi ve Yurtiçi Sermaye ve Finans Piyasalarının Geliştirilmesi

Temel Amaçlar (Sonuçlar)	Faaliyetler (Çıktılar)	İzleme Göstergeleri
Kapitalizasyonun, sürdürülebilir finansman yapısının ve bankacılık sektörünün sağlıklı risk yönetim uygulamalarının korunması dahil olmak üzere finansal sektörün dayanıklılığının güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none">Son zamanlarda banka kredilerinde yaşanan yavaşlamaya cevap olarak, finansal kuruluşların reel ekonomiye ve hanehalklarına kredi verme olanaklarının güçlendirilmesine yardımcı olunması.Takipteki alacaklar portföyüne, alacak servisini gerçekleştiren kuruluşlara ve servis platformlarına yatırım yapılması dahil olmak üzere etkili bir takipteki alacak çözümleme mekanizmasının geliştirilmesine destek sağlanması ve etkili tasfiye mekanizmaları gibi uygun araçların oluşturulmasının desteklenmesi.Takipteki alacaklar ile ilgilenen profesyoneller arasında kapasite oluşumunun desteklenmesi, bu kapsamda paydaş çalıştaylarının ve eğitimlerinin düzenlenmesi, uluslararası varlık yönetim şirketlerinin iyi uygulamalarının aktarılmasının sağlanması.Kredilendirme faaliyetlerinde yavaşlamanın ve takibe düşen alacak oluşumunun önlenmesi amacıyla bilanço yeniden yapılandırılmalarının ve şirketler ile banka dışı finansal kuruluşlara likidite temininin desteklenmesi.	<ul style="list-style-type: none">Takipteki alacakların çözümlenmesine yönelik olarak yasal, kurumsal veya düzenleyici çerçevenin iyileştirilmesi
Yurt içi borç ve sermaye piyasalarının derinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none">Yerel para birimindeki sağlam finansal ürünlere yatırım yapılması gibi yollarla, yerel para birimindeki ürünlere ilişkin destekleyici ortamda yapılan iyileştirmelerin desteklenmeye devam edilmesi.İslami araçlar, borç fonları, proje tahvilleri ve seküritizasyon gibi yeni, nadir olarak kullanılan veya daha sofistike sabit ve değişken araçların ve alternatif finansman kaynaklarının uygulamaya konulmasının desteklenmesiÖzsermaye/risk sermayesi fonları (erken büyüme fonları ve altyapı fonları dahil olmak üzere), doğrudan risk sermayesi yatırımları ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları (GYO) için sermaye piyasalarında katma değerli sermaye tekliflerinin desteklenmesine devam edilmesiÖzsermaye, yarı özsermaye ve ara finansman yatırımları yoluyla, tüm aşamalarda sermaye piyasalarının derinleştirilmesinin desteklenmesi (halka arz, halka arz öncesi ve sonrası dahil olmak üzere).Türk sermaye piyasalarının küresel entegrasyonunun desteklenmesi.Sermaye piyasası altyapısının daha fazla geliştirilmesi, ve sermaye ve para piyasalarının derinleştirilmesi için çok paydaşlı işbirliğinin sürdürülmesi (iyi uygulamaların paylaşılması dahil olmak üzere).	<ul style="list-style-type: none">Yeni finansman araçlarının /ürünlülerinin hizmete sokulması ve/veya yaygınlaştırılmasıKolaylaştırılan sermaye piyasası işlemlerinin hacmi (örneğin tahviller, özsermaye)Politika düzenlemelerinin iyileştirilmesi (Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu ile karşılıklı tanıma)
Finansal hizmetlerin sunulmasında dijitalleşmenin ve verimliliğin artırılması	<ul style="list-style-type: none">Yenilikçi sonuca dayalı finansman yapıları (örneğin etki tahvilleri) ve FinTech (örneğin kitlesele fonlama, e-ödeme platformu) dahil olmak üzere finansal yenilikçiliğin gelişiminin desteklenmesi.Varlık yönetim şirketleri, faktoring ve kiralama şirketleri ile ortak çalışmaların sürdürülmesi, başka banka dışı finansal kuruluşlara (örneğin sigorta şirketleri, emeklilik fonları) yapılabilecek yatırımların araştırılması.	<ul style="list-style-type: none">Yeni finansal araçların uygulamaya konulması veya mevcut araçların dijitalleşme ve diğer verimlilik artırıcı önlemlerin benimsenmesini kolaylaştıracak şekilde uyarlanması

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 2: Türkiye'nin Bilgi Ekonomisinin ve Daha Yüksek Katma Değerli Faaliyetlerinin Geliştirilmesi ve İyi Yönetişimin Sağlanması

Temel Amaçlar (Sonuçlar)	Faaliyetler (Çıktılar)	İzleme Göstergeleri
Yerli şirketler için değer zincirlerine entegrasyonun artırılması ve iş standartlarının geliştirilmesi yoluyla daha yüksek katma değerli faaliyetler yaratılması	<ul style="list-style-type: none">Geride / ileri yönlü bağlantılar, ihracatta rekabet gücü, teknoloji yükseltme ve beceri transferi üzerinde odaklanan şirketlere (KOBİ'ler dahil olmak üzere) doğrudan ve/veya dolaylı finansman ve danışmanlık hizmetleri sağlanması ve en iyi uygulama niteliğindeki kurumsal yönetim ve işletme standartlarının teşvik edilmesi (örneğin ISO belgeleri, iklim yönetim standartları).Gösteri gücü olan piyasa liderlerinin ve büyüme şampiyonlarının desteklenmesi.Türk şirketlerinin uluslararasılaşmasını desteklemek için içeri ve dışarı yönlü doğrudan yabancı yatırımların desteklenmesi, Türkiye'nin ihracatının küresel olarak desteklenmesi ve bu şekilde standartların yükseltilmesi.Tarım sektöründe yatırım fırsatları yaratmak üzere, teşvik yapılarının rasyonelleştirilmesi ile ilgili politika çalışmaları.Ticaretin Finansmanı Programının yaygınlaştırılması (faktoring şirketleri dahil olmak üzere).	<ul style="list-style-type: none">Hedeflendiği şekilde standartlarını yükselten müşterilerin sayısıÖFK'lar tarafından sağlanan KOBİ alt kredilerinin hacmi / sayısı
Yenilikçilik ekosisteminin geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none">"Sanayi 4.0" yatırımları için doğrudan finansman ve danışmanlık hizmetleri sağlanması, piyasa savunucularının ve risk paylaşım fonu kapsamındaki de dahil olmak üzere mavi kurdelalı yüksek potansiyelli KOBİ'lerin desteklenmesi yoluyla şirketlerin yenilikçi uygulamaları ve teknolojileri kabul etmelerinin desteklenmesi.Erken aşamadaki şirketlerin ve BİT hizmetlerinin desteklenmesi amacıyla özsermaye / sirk sermayesi fonlarına ve doğrudan yatırımlara katılım olanaklarının araştırılması, girişim hızlandırıcılar yoluyla yeni kurulan teknoloji girişimlerinin desteklenmesi.AR-GE faaliyetlerinin ticarileştirilmesi yoluyla sanayi-akademi ortaklıklarının desteklenmesi.Yüksek katma değerli ürünlere ve teknolojilere yönelik piyasa bozucu olmayan destek önlemlerinin uygulamaya konulması için ortak politika çalışmalarının yapılması.İş ortaklıkları ve özel programlar yoluyla döngüsel ekonomiyi destekleyen uygulamaların ve iş modellerinin desteklenmesi; örneğin malzeme pazarı (MP).	<ul style="list-style-type: none">Desteklenen özsermaye fonlarının toplam büyüklüğüYenilikçi / yeni teknolojileri uygulamaya koyan müşterilerin sayısıYenilikçiliği - yüksek katma değerli ürün yatırımlarını arttırmaya yönelik yasal/kurumsal / düzenleyici iyileştirmeler
Özel sektör katılımını artırmak amacıyla altyapıda eşitliğin artırılması	<ul style="list-style-type: none">Demiryolu sektörünün serbestleştirilmesi, kamu kurumlarında yapılacak demiryolu yatırımlarının belirlenmesi, demiryolu altyapısının, yolcu ve yük taşımacılığının geliştirilmesi dahil olmak üzere temel altyapı hizmetlerine ve belediye ve çevre altyapısına özel sektör katılımının teşvik edilmesi.Modlar arası taşımacılığın (örneğin deniz taşımacılığının) ve hizmet altyapısı dahil olmak üzere şirket lojistik sistemlerinin geliştirilmesinin desteklenmesi.Doğal gaz piyasasının serbestleştirilmesinin ve üçüncü taraf erişiminin desteklenmesi (yer altı depolama ve iletim için tarife mekanizması dahil olmak üzere).Ticarileştirme ve şirketleştirme yoluyla belediye hizmetlerinin operasyonel ve finansal verimliliğinin ve kalitesinin yükseltilmesi.Özelleştirmelerin desteklenmesine devam edilmesi, ilgili altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi için finansman sağlanması hem doğrudan finansman hem de yenilikçi özel sektör öncülüğündeki finansman çözümleri yoluyla altyapı ve lojistik sektörüne özel sektör katılımı dahil olmak üzere (KÖİ, YİD, İHD).	<ul style="list-style-type: none">Ulaştırımda uygulanan KÖİ/YİD / İHD/ imtiyazların takibiDoğrudan özel finansmanda artış

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 3: Özel Sektör Katılımı Yoluyla Ekonomik Kapsayıcılığın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması

Temel Amaçlar (Sonuçlar)	Faaliyetler (Çıktılar)	İzleme Göstergeleri
Özellikle gençler ve mülteciler olmak üzere hedef gruplara yönelik kapsayıcılık için girişimciliğe ve becerilere erişimin artırılması	<ul style="list-style-type: none">Tarimsal işletme ve turizm gibi alanlarda, müşteriler ile birlikte iş başında öğrenme ve mesleki eğitim ve öğretim programları gibi beceri geliştirme çözümlerinin geliştirilmesi ve Gençlik İstihdamı Programının yaygınlaştırılması.Sanayi 4.0 dünyasına uyum sağlayabilmek için beceri müfredatının ve ulusal beceri standartlarının (sertifikalarının) özel sektör öncülüğünde gözden geçirilmesinin desteklenmesi.Özellikle gençler ve mülteciler olmak üzere kapsayıcılık için hedeflenen gruplara ulaşmak için alternatif yolların/ dağıtım kanallarının araştırılması.	<ul style="list-style-type: none">Geliştirilen ve uygulanan özel amaçlı eğitim programlarının sayısıKapsayıcılık için hedeflenen ve eğitim sonucunda yeni/ geliştirilmiş becerileri edinen grupların (gençler, kadınlar ve diğerleri) sayısı
Ekonomik fırsatlara erişimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin artırılması	<ul style="list-style-type: none">ÖFK'lara ve BDFK'lara (örneğin faktöring ve kiralama şirketleri) açılan özel kredi hatları yoluyla finansmana erişim ve danışmanlık hizmetleri aracılığıyla kadın işletmelerinin desteklenmeye devam edilmesi.Fırsat eşitliği, tedarik zincirleri ve yönetim kurallarında kadın girişimleri yoluyla kadınların iş gücüne katılımlarının desteklenmeye devam edilmesi.Yatırımlarda güvenli altyapı bileşenlerinin sağlanması yoluyla kadınların ulaşım ve diğer altyapı alanlarına erişimlerinin artırılması.Bakım hizmetlerinin (yaşlı ve çocuk bakımı) iyileştirilmesine yönelik iyi, düzenleyici uygulamaların değerlendirilmesinde hükümeti desteklemek amacıyla kamu- özel sektör politika platformunun oluşturulması.	<ul style="list-style-type: none">Finansmana ve/veya danışmanlık hizmetlerine erişebilen kadın işletmelerin sayısıKadınların işgücüne katılımını desteklemeye yönelik politika ve yatırım girişimleri (toplumsal cinsiyet bileşenleri)
Daha az gelişmiş bölgelerdeki nüfus kesimleri için hizmetlere ve ekonomik fırsatlara erişimin artırılması	<ul style="list-style-type: none">Mülteci ev sahipliği yapan bölgeler dahil olmak üzere bölgesel işletmeler için güçlü gösteriş etkileri olan doğrudan ve dolaylı finansman ve işletme danışmanlığı hizmetlerinin sağlanmaya devam edilmesi.Özellikle tarımsal işletme, sanayi, altyapı ve belediye projeleri üzerinde odaklanılarak özel şirketleri desteklemek suretiyle kapsayıcı bölgesel ekonomik kalkınmanın sağlanması.Özellikle mültecilere ev sahipliği yapan bölgeler olmak üzere uzak bölgelerde ekonomik fırsatlar yaratmak amacıyla altyapının (sosyal altyapı dahil olmak üzere) ve özel sektör ve kamu hizmetlerine erişimin artırılmasına yönelik daha fazla destek sağlanması.Özellikle sanayi, altyapı ve belediye projeleri üzerinde odaklanılarak kursiyerlere yerinde eğitim fırsatları sunan kapsayıcı satın alma uygulamaları yoluyla gençlere ve bölgelere yönelik kapsayıcılığın artırılması.	<ul style="list-style-type: none">Az gelişmiş bölgelerde iyileştirilen/ erişim imkanları artırılan altyapıdan (sosyal altyapı dahil olmak üzere) faydalanan kişi sayısıÖFK'lar tarafından sağlanan bölgesel KOBİ alt kredilerinin sayısı / hacmi

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 4: Türkiye'nin Yeşil Ekonomiye Geçiş Sürecinin Hızlandırılması ve Bölgesel Enerji Bağlantılarının Güçlendirilmesi

Temel Amaçlar (Sonuçlar)	Faaliyetler (Çıktılar)	İzleme Göstergeleri
<p>Ekonomideki karbonsuzlaşmayı desteklemek amacıyla yenilenebilir enerji kapasitesinin artırılması ve daha fazla çeşitlendirilmiş enerji bileşiminin sağlanması</p>	<ul style="list-style-type: none">Yenilenebilir enerji projeleri (rüzgar, güneş, hidro, jeotermal, bio kütle ve dağıtım) için doğrudan ve aracılı finansman sağlanması.Ulusal Yenilenebilir Eylem Planının uygulanmasına destek sağlanması ve YE düzenleyici çerçevesi için uygulama desteği sağlanması.Alternatif yakıt kaynaklarına (örneğin biyoyakıt) ve diğer yeşil teknolojilere yapılacak yatırımların araştırılması ve düzenleyici ortamın iyileştirilmesinin sağlanması.Karbon ticaret sisteminin ve bununla ilişkili izleme- raporlama ve doğrulama (MRV) ve sera gazı muhasebesi sistemlerinin geliştirilmesine destek sağlanması.	<ul style="list-style-type: none">Kurulumu yapılan toplam yenilenebilir enerji kapasitesi (MW)Sera gazı emisyonlarındaki azaltım (tCO₂eq/yıl)
<p>Artan enerji ve kaynak verimliliği, iklim etkilerine karşı dayanıklılık ve çevresel performans</p>	<ul style="list-style-type: none">Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planının uygulanmasının desteklenmesi ve kaynak verimliliği ile ilgili düzenleyici çerçeve için destek sağlanması.Yeşil yatırımlar (örneğin yeşil teknolojiler, Yüksek Etkili Kurumsal Program, Sıfıra Yakın Atık Programı) yoluyla enerji ve kaynak verimliliğini, iklim etkilerine karşı dayanıklılığı (su ve ham maddeler dahil olmak üzere) ve çevresel performansı iyileştirmek amacıyla kurumsal müşteriler ile doğrudan veya aracılar yoluyla çalışmalar yapılması.Özellikle sanayi, tarım, ulaştırma ve bina sektörüne odaklanılarak enerji verimliliği için doğrudan ve dolaylı finansman sağlanması (Yeşil Şehirler Çerçevesi kapsamında yeşil binaların, akıllı / yeşil teknolojilerin ve emisyon azaltma girişimlerinin teşvik edilmesi dahil olmak üzere).Sürdürülebilir finansman yönetiminin (örneğin muhasebe, takip, uygunluk ve koşullar) ve özel amaçlı finansal araçların (örneğin yeşil tahviller) kullanımının teşvik edilmesi.Döngüsel ekonominin ve atık sektörünün gelişiminin desteklenmesi (katı atık, atık su arıtma, atıkların geri kazanımı ve atıktan enerji üretimi çözümleri dahil olmak üzere).Şirket düzeyindekiler de dahil olmak üzere altyapı ve diğer varlıkların iklim etkilerine göre kırılganlıklarının gözden geçirilmesi ve iklim değişikliği etkilerini azaltıcı önlemlerin teşvik edilmesi (örneğin yatırım analizinde gölge su fiyatlandırmasının uygulanması).	<ul style="list-style-type: none">Tasarruf edilen enerji (GJ/yıl){azaltılan/ geri dönüştürülen} malzeme (ton/yıl)
<p>Enerjide dayanıklılığın artırılması ve özel sektör payının artırıldığı rekabetçi bir enerji piyasası hedefi doğrultusunda somut ilerleme kaydedilmesi</p>	<ul style="list-style-type: none">Enerji depolama kapasitesinin geliştirilmesine destek sağlanması (örneğin elektrifikasyon, bataryalar, pompalı hidro sistemler, FSRU, yeraltı doğalgaz depolama).Yenilenebilir enerjinin entegrasyonu, akıllı ölçüm / akıllı şebeke sistemlerinin geliştirilmesi, enerji verimliliği uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve bölgesel bağlantılar için şebeke modernizasyonunun desteklenmesi.Doğalgaz iletim ve dağıtım şebekeleri ile altyapı bağlantılarına yapılan yatırımların desteklenmesi ve rekabetçi enerji piyasalarına yönelik reformlar için kamu işletmeleri ile seçici bir şekilde ortak çalışma yapılması.	<ul style="list-style-type: none">Şebeke kapasitesindeki ve/veya verimliliğindeki artış ile ölçüldüğü şekli ile, genişletilen/yenilenen hedef altyapı şebekesi

Etki Göstergesi: Enerji Yoğunluğu (TPES/GSYİH).

Yeşil Ekonomi

6. EBRD'nin Faaliyet Alanlarında Uluslararası Ortakların

European Bank
for Reconstruction and Development

Birbirlerini Tamamlayıcı Rollerinin Tespiti

EBRD FAALİYET ALANLARI

		Sektörler													Ortak Temalar						
		Şirket				Enerji		Altyapı			Finansal kuruluşlar				Yeşil Ekon. Geçiş			Kapsayıcılık			
		Tarimsal İşletme	Genel Sanayi	Emlak ve Turizm	BIT	Doğal kaynaklar	Elektrik	Su ve atık su	Kentsel Ulaşım	Karayolu ve demiryolu	Diğer altyapı	Bankacılık	Sigortacılık ve Finansal Hizmetler	M-KOBİ Finansmanı	Özel Sermaye	Sermaye Piyasaları	Su Verimliliği	Malzeme verimliliği	Sürdürülebilir Enerji	Toplumsal Cinsiyet	Gençlik ve Mütecciler
Gösterge niteliğindeki ortalama yatırımlar / Hibeler (milyon €) (2015-2018)																					
EU	2,058	€	€	€	€	€										€	€	€	€	€	€
EIB	1,355		€			€		€			€		€					€			
WB	1,178				€	€	€	€			€		€			€	€	€		€	
IFC	752		€			€	€			€	€		€					€			
AiIB	174					€			€	€											
IsDB	1,103		€			€			€		€		€					€			
JICA	89						€	€	€	€											€
KfW	600					€	€				€		€			€	€	€		€	
AFD	50												€				€	€	€	€	
EBRD	1,593	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€

€ Önemli yatırım alanı

P Önemli politika diyalogu

● Çoğunlukla özel sektör üzerinde odaklanma

○ Çoğunlukla kamusektörü üzerinde odaklanma

Gelecekteki işbirliği alanları

Dayanıklılık

- EIB, IFC, IMF ve DB ile birlikte takipteki alacakların çözömlenmesi çabalarının hızlandırılması.
- İslami finansmana uyumlu araçlar (örneğin sukuk) ve İslami finansman konusunda İslam Kalkınma Bankası ile birlikte çalışmalar yapılması.

Kapsayıcılık

- Mesleki eğitim ve öğretim ve beceri geliştirme çözümlerinin UNDP ile birlikte desteklenmesi.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konularının (örneğin kadınların yönetim kurullarında yer alması) İLO ve ilgili donörlerle birlikte çalışılması.

Yeşil Ekonomi

- AB/IPA kapsamında DB ile birlikte YE/EV alanlarındaki özel sektör yatırımlarının desteklenmesi.

7. Uygulama Riskleri

European Bank
for Reconstruction and Development

Strateji uygulama riskleri	Olasılık	Etki
<ul style="list-style-type: none">• Harici bir çıpanın olmaması (AB katılım öncesi görüşmeleri gibi) ekonomi politikalarının yönelimi ile ilgili belirsizlikleri arttırabilir.	●	●
<ul style="list-style-type: none">• Ekonomik ve finansal dalgalanmalar (örneğin Liranın değer kaybetmesi ve faiz artışları) bankaların ve yerli şirketlerin kırılganlıklarının artmasına ve yatırımcı iştahının sınırlanmasına yol açabilir.	●	●
<ul style="list-style-type: none">• Yerli girdi tercihlerinin devam ettirilmesi (ki bu fiili bir engel olarak değerlendirilmektedir) ve 2020 sonrası için YE destek programına ilişkin belirsizlikler Bankanın yenilenebilir enerji ile ilgili çalışmalarını kısıtlayabilir.	●	●
<ul style="list-style-type: none">• Doğalgaz ve demiryolu sektörlerinin serbestleştirilmesi dahil olmak üzere temel reformlarda yeterli ilerleme kaydedilememesi yatırımcı güvenini aşındırarak iş fırsatlarını sınırlayabilir.	●	●
<ul style="list-style-type: none">• Siyaset ve güvenlik ile ilgili gelişmeler kilit donörlerden (örneğin Avrupa Birliği) sağlanabilecek hibeleri sınırlayabilir ve yatırımlar açısından risk oluşturabilir.	●	●
<ul style="list-style-type: none">• Suriye'deki çatışmaların etkileri dahil olmak üzere jeopolitik dinamikler belirli sektörleri ve bazı bölgelerdeki yerel ekonomiyi olumsuz etkileyebilir.	●	●
<ul style="list-style-type: none">• Yerel para birimindeki sermaye piyasası gelişiminin düzensiz ilerleyişi göz önüne alındığında, yerel para birimindeki finansmanın mevcudiyeti (yeni para piyasası endeksinin oluşturulması dahil olmak üzere).	●	●

Strateji uygulamasını korumaya yönelik risk yönetimi
<p>Banka, aşağıdaki ilkeleri uygulayarak, sağlam bankacılık ve risk yoğunlaşması esasları doğrultusunda Türkiye'deki yatırımlarının risklerini yönetecektir:</p> <ul style="list-style-type: none">• Banka müşterilerinin dayanıklılık özelliklerine göre hedeflenmesi.• Yapılandırılmış ürünler ve/veya değerlendirilebilir teminatlar gibi işleme özgü koruma önlemleri yoluyla potansiyel kayıpların en aza indirgenmesi.• Çeşitlendirilmiş bir portföy oluşturarak alt sektörlerdeki/ benzer sektörlerdeki aşırı yoğunlaşmaların önlenmesi.• Aşağıdaki yollarla Banka'nın risk kapasitesinin yönlendirilmesi:<ul style="list-style-type: none">• Piyasa iştahına tabi olarak ticari yatırımcıların paralel finansörler veya sendikasyon kreditorleri olarak harekete geçirilmesi.• Mümkün olduğu ölçüde diğer UFK'lar / kalkınma finansmanı kuruluşları ile eş finansman olanaklarının araştırılması.• Fonlansız risk katılımı yoluyla ikincil piyasa satışları ve risk transferleri dahil olmak üzere mevcut portföyün aktif bir şekilde yönetilmesi.• Yeni yatırımlar için kullanılacak kapasite yaratacak şekilde yatırımlarımızın vadelerinin dengelenmesi.

8. Çevresel ve Sosyal Etkiler

European Bank
for Reconstruction and Development

- Çevresel ve Sosyal Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetilmesi, Paydaş Katılımı:** EBRD, projelerin doğrudan, dolaylı, kümülatif ve sınır ötesi çevresel ve sosyal etkilerinin ve bunların iklim değişikliğine karşı kırılganlıklarının uygun bir şekilde değerlendirilmesini, azaltılmasını ve anlamlı paydaş katılımının gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Bu durum projelere karşı dava açılması riskinin bulunduğu ÇED muafiyetine sahip yenilenebilir enerji projeleri dahil olmak üzere bazı altyapı projeleri için kritik hale gelmektedir. Ayrıca, şirketlerin potansiyel olarak zayıf uygulama performansları ile birlikte bu mevzuat boşluğu projelerde sosyal huzursuzluk, güvenlik ve insan hakları ihlali riskini arttırabilmektedir.
- İşgücü ve Çalışma Koşulları:** EBRD, müşterilerinin insan kaynakları politikalarının ve işgücü uygulamalarının EBRD gerekliliklerine uygun olmasını sağlayacaktır. Sendikalaşma ve toplu sözleşme özgürlüğünün önündeki engeller, çocuk işçiliğine ilişkin riskler, çalışma koşulları, Suriyeli mülteciler ve diğer mevsimsel işçiler dahil olmak üzere göçmen işçilere ilişkin riskler, iş yerlerindeki azınlık gruplarına ve kadınlara yönelik potansiyel ayrımcılık uygulamaları ve Türkiye ekonomisindeki makro ekonomik istikrarsızlık ve dalgalanmalar ile birlikte daha olası hala gelen toplu işten çıkarma risklerine özellikle dikkat edilmelidir. Müşterilerin bu temel işgücü risklerini yönetmelerini desteklemek ve EBRD PR 2 gerekliliklerine uyumlarını sağlamak için teknik işbirliği finansmanına ihtiyaç duyulacaktır.
- Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi ve Kontrolü:** EBRD, projelerini EBRD PR 3 doğrultusunda AB çevre standartlarına uyumlu olacak şekilde yapılandıracaktır. Banka, YEG unsuru olan projelerin daha az enerji yoğun bir ekonomiye ve daha düşük hava kirliliği seviyelerine geçişi destekleyecek şekilde geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlayacaktır. Banka ayrıca şehirlerdeki artan nüfustan kaynaklanan çevresel ve sosyal etkileri azaltmayı amaçlayan belediye altyapı projelerini desteklemeye devam edecektir.
- Sağlık ve Emniyet:** EBRD bankaya yaygın olarak bildirilen kazalar ile ilişkili faaliyetler üzerinde odaklanarak özellikle işçi ve halk sağlığını ve güvenliğini iyileştirmeyi hedefleyecektir. İnşaat faaliyetleri ve yüklenici yönetimi temel odak alanlarından birisi olacaktır. Karayolu emniyeti konusuna özellikle özen gösterilecek, en fazla risk altında olan topluluklarda farkındalık arttırılacaktır. Bu amaçla teknik işbirliği fonlarının kullanılması gerekebilir.
- Arazi Edinimi, Fiziksel ve Ekonomik Yeniden Yerleşme:** Elektrik ve enerji, doğal kaynaklar ve altyapı projeleri arazi ve gayrimenkul edinimini gerektirebilir. Ulusal mevzuat kapsamında özel mülkiyet hakları çok iyi bir şekilde korunmaktadır. Yine de arazi edinimi sürecinde bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Müşterilerin EBRD PR 5 gereklilikleri doğrultusunda etkilenen kişilere tazminat ve geçim kaynaklarının yeniden tesisini sağlamak gerekecektir. Projelerden orantısız şekilde etkilenebilecek etnik azınlıklar ve sığınmacılar dahil olmak üzere hassas nüfus kesimlerine özellikle dikkat edilecek ve paydaş katılımı faaliyetlerinin marjinal grupları da kapsamı sağlanacaktır.
- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi:** Enerji, altyapı ve tarım projeleri hassas habitatların, koruma alanlarının ve diğer değerli yaşam alanları ile biyolojik çeşitliliğin taciz edilmesi veya parçalanması yoluyla etkilere yol açabilir ve arazi bozunumu ve ormansızlaşmaya katkıda bulunabilir. Banka, özellikle büyük akarsular üzerinde ve Önemli Kuş Bölgeleri ve göç güzergahları yakınında olmak üzere etkilerin en aza indirgenmesi amacıyla projelerin sıkı bir şekilde biyolojik çeşitlilik değerlendirmelerinin yapılmasını sağlayacaktır.
- Kültürel Miras:** Banka, kültürel mirasın tespit edilmesi ve kilit paydaşlar ile istişare edilerek korunması için uygun değerlendirme süreçlerini yürütecek ve inşaat faaliyetleri içeren tüm projeler için rastgele buluntu prosedürünü uygulayacaktır.
- İzleme ve Denetleme:** Çevresel ve sosyal performansı izlemek için müşteriler ile birlikte çalışmalar yapılarak, Banka portföyü ile ilişkili geçmişten gelen sorunlar giderilecektir.
- Kurumsal Güçlendirme ve Kapasite Oluşturma:** EBRD, teknik işbirliği çalışmaları yoluyla kapasite oluşturma, yeni çevresel ve sosyal girişimler gerçekleştirme, çevresel ve sosyal riskleri, etkileri ve fırsatları değerlendirmeye ve yönetmeye yönelik en iyi uygulamaları sağlama ve yukarıda açıklanan çevresel ve sosyal zorlukları aşma fırsatlarını araştıracaktır.

9. Donör Eş Finansmanı Değerlendirmesi

European Bank
for Reconstruction and Development

8.1. Yeni Ülke Stratejisi Dönemi için Hibe İhtiyaçları Değerlendirmesi

Ülke stratejisinin stratejik amaçlarına ulaşabilmesi için hibe finansmanına ihtiyaç duyulacaktır. Bu kapsamda aşağıdakilerin desteklenmesi yer alacaktır:

- Danışmanlık hizmetleri, risk azaltma ve değer zincirlerine entegrasyon ile yenilikçi şirketlerin finansmanı, kurumsal yönetişimin ve iş standartlarının geliştirilmesi yoluyla şirketler kesiminde rekabetçiliğin ve yenilikçiliğin sağlanması;
- Altyapı Projesi Hazırlık Fonu yoluyla kamu altyapı kurumlarının şirketleştirilmesi ve özel sektör katılımı dahil olmak üzere altyapının serbestleştirilmesi çabalarının desteklenmesi;
- ÖFK'lar yoluyla yönlendirilen hibeler ve mülteci girişimlerine yönelik hibeler dahil olmak üzere kadınların, gençlerin ve mültecilerin ekonomik hayata katılımlarının artırılması;
- Yenilikçiliğin teşvik edilmesi ve sermaye piyasası gelişiminin hızlandırılması için politika diyalogunun finansmanı ve yenilikçi finansal ürünlerin geliştirilmesi;
- Enerji verimliliği artışlarının desteklenmesi ve iklim etkilerine karşı dayanıklılığın sağlanması dahil olmak üzere yeşil ekonomiye geçiş.

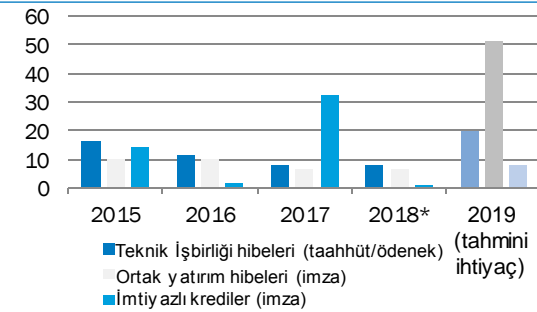
8.2. Potansiyel Hibe Fonu Kaynakları

- **Türkiye** kendi çapında önemli bir iki taraflı donördür. 2018 yılında hem teknik işbirliği projeleri hem de diğer projeler için **25 milyon Euro** sağlamak için EBRD ile bir anlaşma imzalamıştır. Bunlar arasında hem Türkiye'de hem de bazı başka ülkelerde kullanılmak üzere KOBİ'leri ve ekonomik kapsayıcılığı hedefleyen projeler yer almaktadır
- Diğer **iki taraflı donörlerden** destek sağlamaya yönelik imkanlar araştırılmaya devam edilecektir.
- EBRD özellikle KOBİ'lerin desteklenmesi, yeşil ekonomi, belediye ve çevre altyapısı alanlarında olmak üzere Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında AB ile birlikte çalışma imkanlarını araştıracaktır.
- Yeşil Ekonomiye Geçiş Girişimi kapsamında projeleri desteklemek için **İklim Yatırım Fonlarından ve Küresel Çevre Fonundan** kaynak temin edilebilir.
- **EBRD Hissedarları Özel Fonu'nun** "Diğer ODA" penceresi kapsamında hibe finansmanı tahsis edilebilir.

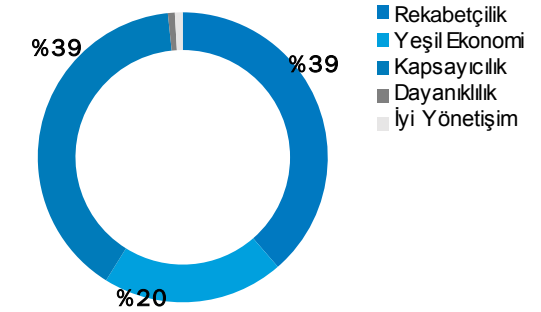
Seçilen Parasal Karşılanabilirlik Göstergeleri

	EBRD bölgesel yüzdeler sıralaması ¹	
Kişi başına düşen GSYİH (ABD\$, SAGP) ²	26,893	72 ^{nci}
ODA Ülkesi	EVET	İ/D
GSMG'nin payı olarak ODA (%) ³	0.37	20 ^{nci}
Kişi başına düşen ODA (ABD\$) ³	38.91	32 ^{nci}

2015-18 donör finansmanı ve 2019 ihtiyaçları (milyon €)^{4,5}

Hibe Finansmanı İhtiyaçları

Kaynak: ² IMF (2017), ³ OECD (2017)

* 2018 verileri geçicidir

1. Türkiye'nin altında temsil edilen EBRD ülkelerinin payı olarak bildirilen basit yüzdeler sırası (ODA göstergeleri için ODA faaliyet ilkeleri).

4. 2015 teknik işbirliği verileri Mart 2016 sonu itibarıyla geçerli taahhütlere dayalıdır (yeni donör fonları sistemine geçiş öncesindeki son mevcut veri tarihidir).

2016-2018 teknik işbirliği verileri, proje düzeyindeki ödeneklere dayalıdır. Ortak yatırım hibeleri ve imtiyazlı kredi tutarları müşteri imzalarına dayalıdır.

5. 2019 yılında başlatılacak projeler için tahmini hibe finansmanı ihtiyaçları bankacılık ekipleri tarafından bildirilen operasyonel ihtiyaçlara dayalıdır.

Bazı ihtiyaçlar gerçekleştirilemeyeceğinden, gecikebileceğinden veya operasyonel ihtiyaç veya gerçeklikler sebebiyle fon yaratma çabalarının birden fazla yıla yayılabileceğinden dolayı tahmini finansman ihtiyaçları genellikle hibe kullanımının geçmektedir.

Ekler

European Bank
for Reconstruction and Development

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Geçtiğimiz Ülke Stratejisi döneminde Türkiye'nin Banka Kuruluş Sözleşmesinin Madde 1 hükümlerinde belirtilen siyasi ilkelere bağlılığı ve bunlara ilişkin uygulamaları, yaşanan iç ve dış zorlukların baskısı altında kalmış ve ilgili uluslararası kuruluşlar endişelerini ifade etmek zorunda kalmışlardır.

Temmuz 2016'da yaşanan ve arkasında 251 ölü ve binlerce yaralı bırakan darbe girişimi ülke için hala ardında bıraktıkları ile mücadele edilen büyük bir travmatik olay olmuştur. Darbe girişimi sonrasında ilan edilen olağanüstü hal Temmuz 2018'de kaldırılmıştır.

Nisan 2017 referandumunda onaylanan Anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini getirmiş, Başbakanlık kaldırılmış ve tüm icra yetkisi Cumhurbaşkanı'na devredilmiştir. Yeni sistem Haziran 2018'de gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın zaferi ile sonuçlanan seçimler mecliste daha fazla çeşitliliğin olduğu bir tablo ortaya koymuştur.

Türk Hükümeti tarafından Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak adlandırılan Gülenli darbe şüphelileri aleyhine açılan davalar ve yeni sistemdeki yetki toplanması uluslararası kuruluşların ülkede hukukun üstünlüğü ve temel özgürlükler ile ilgili endişelerini dile getirmelerine yol açmıştır. Siyaseti daha kapsayıcı bir yöne çevirmek gelecek dönemde yaşanacak en büyük zorluklarından biri olacaktır. Ekonomi yönetimi ile ilgili kurumların bağımsızlıklarının sağlanması ve başarılı politikalar geliştirebilmek de aynı derecede önemli olacaktır.

Suriye'de devam eden iç savaş ve genel olarak bölgede yaşanan istikrarsızlık ülkede güvenlik durumunu ağırlaştırmıştır. Türkiye, özellikle 2015-2016 yıllarında DAİŞ ve PKK'nın çok fazla cana mal olan bir dizi terörist saldırısına maruz kalmıştır. Hükümetin güvenlik önemlerini artırmasıyla birlikte DAİŞ ve PKK'nın terör eylemlerini gerçekleştirme kapasiteleinde gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır.

Ancak, yaşanan kitlesel mülteci akınları ülkenin omuzlarına ağır bir yük getirmiştir. Türkiye, geçici koruma sağlanan 3,6 milyon Suriyeli de dâhil olmak üzere uluslararası korumaya ihtiyaç duyan dört milyondan fazla insan ile dünyadaki en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam etmektedir.

Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Zirve Bildirisi mülteci krizinin yönetilmesine önemli katkılar yapmış ve bölgedeki akımların kontrol altına alınmasında hala önemli rol oynamaktadır.

İç siyaset ve güvenlik meselelerinin yanısıra komşu bölgelerde yaşanan istikrarsızlık, Türkiye'nin AB ve NATO gibi geleneksel ortakları da dâhil olmak üzere diğer uluslararası aktörlerle olan ilişkisini şekillendirmeye devam edecektir. Bu durum daha fazla çalkantıya sebep olabilir ve ülkenin ekonomik durumunu etkileyebilir. Haziran 2016 yılından bu yana hiçbir yeni faslın açılmaması ve sadece bir faslın geçici olarak kapanması ile Türkiye'nin AB üyeliği müzakereleri fiilen durma noktasındadır ve AB'nin Türkiye'deki reform süreçlerini etkileyen itici bir dış güç olma özelliği zayıflamaktadır. AB-Türkiye Gümrük Birliği Antlaşması'nın modernleşmesi konusundaki çalışmaların yeniden başlamasıyla bu durum değişebilir.

Serbest Seçimler ve Temsili Hükümet

Serbest, adil ve rekabetçi seçimler

Hukuk düzeni Türk vatandaşlarına genel oy hakkı esasına dayanan serbest ve rekabetçi seçim hakkını tanımaktadır. Nisan 2017'deki referandum ile anayasada yapılan değişiklikler önceki parlamenter sistem yerine başkanlık sistemini getirmiştir. 2018 yılının Mart ve Nisan aylarında seçim ile ilgili iki adet "uyum paketi" 2017 anayasa değişikliğini uygulama amacıyla yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ile Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (DKİHB) seçimlerden sadece birkaç hafta önce yürürlüğe giren bu düzenlemelerin "sorunlu" olduğu noktasında ortak görüş bildirmiş ve Türkiye'nin mevzuatlarının uluslararası insan hakları standartlarına ve AGİT'in taahhütlerine olan uygunluğunu iyileştirmek için çok sayıda tavsiyede bulunmuştur.¹

Başkanlık sistemine geçişin son adımı olan Cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri Haziran 2018'de, belirlenen seçim tarihinden bir yıldan daha fazla süre önce gerçekleştirilmiştir. Bu seçimler olağanüstü hal (OHAL) döneminde yapılmıştır. Yeni sistemde cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri aynı gün yapılmaktadır;

¹ AGİT/DKİHB-Venedik Komisyonu Seçim Mevzuatında Değişiklik ve Mart ve Nisan 2018'de Kabul Edilen ilgili «Uyum Yasaları» üzerine Ortak Görüş, Aralık 2018, sayfa 5-6.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Cumhurbaşkanı beş yıllık bir dönem için doğrudan seçilmekte, en fazla iki dönem görev yapabilmekte, ancak ikinci döneminde meclis tarafından erken cumhurbaşkanlığı seçimi kararı alınması durumunda üçüncü bir dönem daha görevde kalabilmektedir. 600 sandalyesi bulunan tek kamaralı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üyeleri 87 çok-üyelili seçim bölgesinden nispi seçim sistemine göre beş yıllık bir dönem için seçilmektedirler. Koalisyonlar ya da seçime tek başına giren siyasi partiler sandalye dağılımında yer alabilmek için %10'luk seçim barajını aşmak zorundadırlar (bu, AGİT ülkeleri arasındaki en yüksek baraj oranıdır).

Seçimlerde iki ittifak – ülkeyi yöneten Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İyi Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti'nin oluşturduğu Millet İttifakı – birbirleriyle yarışmıştır. Halkların Demokratik Partisi (HDP) hiçbir ittifaka katılmazken partinin Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş adaylığını cezaevinden yürütmüştür. Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanlığını ilk turdan %52,5 oy ile kazanırken, lideri olduğu AK Parti aldığı %42,4 oy ile meclis çoğunluğunu sağlayabilmek için ittifak yaptığı MHP ile birlikte hareket etmektedir. Temsil edilen parti sayısının fazlalığı dolayısıyla meclis önceki dönemlere göre daha fazla çeşitlilik içermiştir.

DKİHB “seçimlerin seçmenlere gerçek bir tercih fırsatı verdiğini” ileri sürmekte ve vatandaşları seçimlere yüksek oranda katılım sağlayarak demokrasiye olan bağlılıklarını gösterdikleri için tebrik etmektedir. Fakat DKİHB aynı zamanda 2017² anayasa referandumunu raporunda “tarafaların adil şartlarda yarışabilme koşulunun sağlanamaması ile görevdeki cumhurbaşkanı ve onun siyasi partisinin seçim kampanya sürecinde belirgin avantajlardan faydalandıklarını” ve “OHAL kapsamında oluşan kısıtlayıcı hukuki çerçeve ve yetkilerin gerçek bir demokratik süreç için gerekli olan toplanma ve ifade özgürlüklerini kısıtladığını” da kaydetmektedir.³ Türk Dışişleri Bakanlığı, AGİT Seçim Gözlem Misyonu'nun seçimlerdeki yüksek katılımın “demokratik olgunluk seviyesine işaret ettiği” yönündeki açıklamasını memnuniyetle karşılarken, gözlem misyonunun raporda dikkat çekilen unsurların seçim sürecinin etkinliği ve meşruiyeti bakımından sonuç doğurucu olmadığını doğruladığını belirtmiştir.⁴

2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Değişikliği Referandumu 16 Nisan 2017 AGİT/DKİHB Sınırlı Referandum Gözlem Misyonu Nihai Raporu, 22 Haziran 2017, sayfa 1.

3. Türkiye Cumhuriyeti Erken Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Seçimleri, DKİHB Seçim Gözlem Misyonu Nihai Raporu, 21 Eylül 2018, sayfa 1.

4. <http://www.hurriyetdailynews.com/osce-should-avoid-biased-analysis-of-turkeys-election-foreign-ministry-says-133825>

31 Mart tarihinde yerel seçimler gerçekleştirilmiştir. İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi ülke genelinde oyların çoğunluğunu almasına rağmen başkent Ankara'yı ve birçok büyük şehri daha muhalefet partilerine kaybetmiştir. CHP adayının yaklaşık 13.000 oy farkı ile önde olduğu İstanbul'da, Yüksek Seçim Kurulu seçimi iptal etmiş ve bazı usulsüzlükler gerekçesiyle seçimin yenilenmesine karar vermiştir. Yenilenen seçim 23 Haziran tarihinde gerçekleştirilmiş ve CHP adayı Ekrem İmamoğlu 9 puanlık bir farkla seçimi kazanmıştır. AK Parti adayı Binali Yıldırım sonuçlar belli olur olmaz yeni belediye başkanını tebrik etmiştir.

Mart seçimlerini gözlemleyen Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, vatandaşların bu seçimlere gösterdiği büyük ilgiden etkilenmiş (katılım oranı %84 olmuştur); ve Türkiye'nin sağlam seçim idaresi ve kanunların uygulanmasına yönelik teknik becerilerinden övgüyle söz etmiş; ancak 'Avrupa değerleri ve ilkeleri doğrultusunda gerçek anlamda demokratik seçimler' için gerekli bir seçim ortamına halihazırda sahip olup olmadığı konusunda endişelerini dile getirmiştir.⁵ Türk yetkililer bu şüpheleri 'temelsiz' oldukları gerekçesiyle reddetmiş ve bunları 'Gözlem Misyonunun görev tanımı dışında kalması gereken ve ne yazık ki gözlemcilerce doğru anlaşılmadığı görülen bazı siyasi nitelikli hususlara' bağlamıştır⁶. Özellikle İstanbul olmak üzere seçimler sonrasında yaşanan zorluklar sebebiyle Kongre gözlemlerine devam etmeye karar vermiştir. İstanbul'un yeni belediye başkanının 'oldukça iyi organize edilmiş ve şeffaf bir seçimle ancak gergin koşullar altında seçildiği'⁷ değerlendirmesini yapmıştır. Kongre 31 Mart tarihinde yapılan İstanbul seçiminin iptalinin ve ülkenin güneydoğusunda çeşitli yerlerde ikinci sıradaki adayların belediye başkanı olarak atanmasının anayasaya uygunluğunu incelemeye devam etmek istediğini beyan etmiş, ancak aynı zamanda artık yeni bir sayfa açmanın zamanı olduğuna inandığını ifade etmiştir.

5. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Heyetinin Başkanı Andrew Dawson'ın açıklaması: <https://rm.coe.int/congress-observation-mission-of-the-local-elections-in-turkey-31-march/168093bc1a>

6. T.C Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün açıklaması: http://www.mfa.gov.tr/sc_-21_-ybyk-secim-gozlem-misyonu-hk-sc.en.mfa

7. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Heyetinin Başkanı Andrew Dawson'ın açıklaması: <https://rm.coe.int/statement-andrew-dawson-united-kingdom-head-of-the-delegation-of-the-c/168095183b>

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Kuvvetler Ayrılığı ve Denge ve Denetleme

Yeni sistemde Başbakanlık makamı kaldırılmış ve başkan-yardımcıları ile bakanlar doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanı aynı zamanda üst düzey devlet memurlarını atama, milli güvenlik politikalarını oluşturma, olağanüstü hal ilan etme, yürütme ile ilgili işlerde cumhurbaşkanlığı kararname yayınlama, bütçe hazırlama, yasaları veto etme ve yeni meclis ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini ilan ederek meclisi feshetme yetkilerine sahiptir. Meclisin yürütmeyi denetlemek için sahip olduğu güvenoyu ve yürütmeye sözlü soru sorma imkânı gibi geleneksel araçlar artık mevcut değildir. Meclis yazılı soru sorabilir ve, eğer beşte-üç çoğunluk ile desteklenirse, cumhurbaşkanı, başkan yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleri ile ilgili durumlarda iddia edilen cezai faaliyetlere ilişkin meclis araştırması başlatabilir. Askeri mahkemeler kaldırılmış, Hâkimler Savcılar Kurulu üyelerini atama yetkisi cumhurbaşkanı ve meclise verilmiştir.

Her egemen devletin kendi hükümet biçimi ve devlet idaresini kendi başına belirleme hakkı olduğunu belirten Mart 2017 görüşünde Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu anayasal değişikliklerin yeterli denge ve denetime sahip olmadığı ve yürütme ile yargı arasındaki kuvvetler ayrılığını tehlikeye attığı yönünde bir değerlendirme yapmıştır. Askeri mahkemelerin kaldırılması ve olağanüstü hal cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin meclis tarafından onaylanmaması durumunda geçerliliğini kaybetmesi yönündeki hükmü memnuniyetle karşılayan Komisyon, anayasal değişikliklerin Türkiye'nin anayasal demokratik geleneğinde “tehlikeli bir geriye gidişi” temsil ettiği sonucuna varmış ve “önerilen sistemin otoriter bir rejime doğru yozlaşması” yönündeki tehlikelere vurgu yapmıştır.⁸ Türkiye denge denetim mekanizmalarını uygulamaya koymaya ve anayasal değişikliklerin uygulanması konusunda mümkün olan en geniş mutabakatı aramaya çağırılmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı gönderdiği bilgi notunda Venedik Komisyonu'na Türk demokrasinin birçok askeri darbe, darbe girişimi ve ekonomik ve siyasal krizlere maruz kaldığını, 1982 anayasasının sistemik bir çatışmayı kapsadığını ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin çoğu kez krizlere yol açtığını hatırlatmıştır.

Özellikle 2007 yılında gerçekleştirilen ve Cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesini öngören anayasa değişikliği sonrasında ortaya çıkan çift başlılık sorununun aşılması yoluyla potansiyel siyasi krizleri önlemeyi amaçlayan yeni sistem böyle bir arka plana karşı değerlendirilmelidir.⁹ Hükümet ayrıca, kuvvetler ayrılığının korunduğunu, yargı bağımsızlığının teminat altında olduğunu, kanunların cumhurbaşkanlığı kararnamelerine üstün geldiğini ve Cumhurbaşkanı'nın hesap verebilirliğinin arttığını düşünmektedir.

Seçilmiş yetkililerin fiili yönetim yetkisi

Seçilmiş yetkililer, yeni sistemde cumhurbaşkanının tüm üst kademe yöneticileri tek başına atama ve görevden alma yetkisine rağmen, genellikle fiili bir yönetim gücüne sahiptirler. Hükümetin faaliyetlerinde son 30 yılda idareye sızdığı düşünülen Gülençi hareketi dağıtmak, etkisi ve devlet yapısı ve toplum içine sızması ile mücadele etmek çabaları öne çıkmaktadır. Özellikle ülkenin doğu ve güneydoğusunda, terör örgütüne üyelik ya da yardım ve yataklık iddiaları üzerinden haklarında soruşturma açılan ve yargılanan belediye başkanlarının yerlerine kayımlar (devlet idarecileri) atanmıştır. Hükümetin karşılaştığı ciddi güvenlik zorluklarına rağmen, bu durum ilgili uluslararası kuruluşların ülkede yerel demokrasinin zayıfladığına ilişkin endişelerini dile getirmelerine yol açmıştır.¹⁰ Hükümet Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından sivil-asker ilişkilerini yöneten hukuki çerçeveyi yenilemiş, yürütmenin ordu üzerindeki gücünü artırmış, böylece sivil idareyi güçlendirmiştir.

8. Türkiye- Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 21 Ocak 2017 tarihinde kabul edilen ve 16 Nisan 2017 tarihinde referanduma sunulacak olan Anayasa değişikliği, Venedik Komisyonu'nun 110. Genel Kurulu'nda (10-11 Mart 2017), sayfa 29-30.

9. Türk yetkilileri tarafından raporörlerin Ankara ziyareti için hazırladıkları bildiri (CDL-REF(2017)015), sayfa 5-7.

10. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Karar 416 (2017). Tavsiye 397 (2017); Açıklayıcı Not., sayfa 1-6.

Sivil Toplum, Medya ve Katılım

Sivil toplumun ölçeği ve bağımsızlığı

Türkiye’de kendilerini ülkenin yüzleştigi önemli zorluklara katkı yapmaya adanmış 100.000’den fazla faal sivil toplum kuruluşu vardır. Türk hükümet kaynaklarına göre 2004-2017 yılları arasında derneklere üye olanların sayısı %110 oranında artış göstermiştir. Bu kuruluşların çalışma alanlarını çoğunlukla toplumsal dayanışma, sosyal hizmet, eğitim, sağlık ve çeşitli hak-temelli meseleler oluşturmaktadır. Avrupa Komisyonu 2018 İlerleme Raporu’nda sivil toplumun gelişmesi için hukuki, mali ve idari ortamın daha elverişli olmasına ihtiyaç duyulduğunu, kamunun finanse edilmesi için şeffaf bir mekanizmanın ve yeterli mali teşvikin olmadığını belirtmiştir.¹¹

Eylül 2018’de yürürlüğe giren cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile sivil toplum ortamını iyileştirmek amacı ile İçişleri Bakanlığı bünyesinde Sivil Toplum ile İlişkiler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. STKlar ve kamu kurumları arasında koordinasyon ve işbirliğini güçlendirmek amacıyla üniversiteler, kamu kurumları ve STKlardan oluşan Sivil Toplum Danışma Kurulu kurulmuştur. Kurula İçişleri Bakanı başkanlık edecektir.

Darbe girişiminin ardından geçen sürede sivil toplum kuruluşları üzerindeki baskının arttığı, özellikle çok sayıda sivil toplum ve insan hakları aktivistinin gözaltına alınıp tutuklandıkları ve kanun hükmünde kararnamelere¹² dayanarak derneklerin kapatıldıkları (bunlardan bazıları dosyalarının yeniden incelenmesi sonrasında tekrar faaliyete açılmışlardır) görülmüştür. Hükümet kendi yaklaşımının hukukun üstünlüğü ve uluslararası yükümlülükler ile uyumlu, Türk vatandaşlarının haklarına ve özgürlüklerine saygılı ve ülkedeki sivil toplumun coşkulu ve çoğulcu doğasını koruyan nitelikte olduğu görüşündedir.

11. Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası ile İlgili Bildiri, sayfa 15-16

12. Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 4.

İşadami ve önde gelen bir sivil toplum savunucusu olan Osman Kavala’nın devam eden tutukluluk hali, Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Komiseri tarafından son yıllarda Türkiye’de sivil toplum ve insan hakları savunucularına yönelik artan baskının bir örneği olarak görülmüştür.¹³ Diğer ilgili uluslararası kuruluşlar da bu endişeyi paylaşmaktadırlar.¹⁴ Kavala Kasım 2017 yılında anayasal düzeni ihlal etmek ve hükümeti devirmek gibi çok ciddi suçlamalarla gözaltına alınmıştır. Kendisi için hazırlanan iddianame İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından Mart 2019 yılında kabul edilmiş ve yargı süreci ilerlemeye başlamıştır.

Sansürsüz faaliyet gösteren bağımsız ve çoğulcu medya

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası basın özgür ve sansür edilemez olduğunu ifade etmektedir. Ancak uygulamada ise Ceza Kanunu’nun ilgili maddeleri, Ceza Muhakemesi Kanunu, terörle mücadele kanunları ve yakın zamanda olağanüstü hal kapsamında yürürlüğe giren kanun hükmünde kararnameler, bu anayasal güvencenin tam olarak uygulanmasını sağlamak konusunda Avrupa standartlarına oranla yetersiz kalmaktadır.¹⁵

Türkiye, bir devlet televizyonu olan TRT ile rekabet eden yüzlerce özel televizyon ve radyo kanalı ile köklü ve çeşitli bir basın ve medya ortamına sahiptir, yazılı basın ise özel kuruluşlara aittir. Televizyon açık ara en etkili haber aracıdır; hem basın hem de yayın organları güçlü işletmeler tarafından işletilmektedir. Özel medya kuruluşları az sayıda büyük holding şirketlerinin elinde yoğunlaşmaktadır.

13. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin üçüncü taraf müdahalesi, Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Komiseri, CommDH(2018)30, Aralık 2018, sayfa 2-3.

14. Türkiye’nin güneydoğusunda terörle mücadele operasyonlarının insan hakları etkileri hakkında memorandum, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, CommDH(2016)39, 2016; Türkiye’de olağanüstü hal kapsamında alınan önlemlerin insan hakları etkileri hakkında memorandum, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, CommDH(2016)35; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. Türkiye’de olağanüstü halin insan hakları üzerindeki etkisine ilişkin rapor ve Türkiye’nin güneydoğusundaki durumu ilişkin güncelleme, Ocak- Aralık 2017. 18 Mart tarihinde yayınlanmıştır.

15. Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 34.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Hükümet TV kanallarının ve radyo istasyonlarının terörist oluşumlar ile bağlantıları olduğu iddiası ile kapatılmalarına yol açan kanun hükmünde karamameler yayınlamış, bu durum AGİT'in Medya Bağımsızlığı Temsilcisi'nin kaygılarını tekrarlayarak ifade etmesine neden olmuştur. Bazı yayın organları karamameler ve Olağanüstü Hal İnceleme Komisyonu'nun kararlarıyla yeniden kurulmuşlardır. Tutuklu gazeteci sayısının yüksek olması (bunlardan bazıları serbest bırakılmış ve/ya beraat etmiştir) ve darbe girişimi ardından yayın organlarının kapatılması ilgili uluslararası kuruluşlar için çok ciddi bir endişe konusu olmakta ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin görüşüne göre, devlet organlarının davranış ve faaliyetlerini araştırıp ve yorum yapan gazeteciler üzerinde otosansür ikliminin oluşmasına neden olmaktadır.¹⁶ Türk yetkilileri bu yayın organlarının faaliyetlerine terör ve terör örgütleri ile olan bağlantıları dolayısıyla son verildiğini ifade ederken, gazeteci ya da medya çalışanı olarak görev yapan bazı bireyler şu sıralar yasadışı veya silahlı terör örgütlerine üye veya destek olmak gibi çok ciddi suçlar ile suçlanmaktadırlar.¹⁷

Toplumsal ve siyasal katılımın çeşitli kanalları

Seçime katılımın yüksek olması vatandaşların siyasal süreçlere katılımını doğrularken, kamunun karar-alma süreçlerine daha geniş katılımı da hükümetin hesap verebilirliğinin ve kamu kurumlarına olan güvenin sağlanması için önemlidir. Vatandaşların kamuya açık bilgilere erişim hakkı bilgi edinme kanunu ile düzenlenmektedir. Söz konusu kanun bilgilerin proaktif bir şekilde açıklanmasını öngörmemektedir ve devlet sırrı, ticari sır ve kişisel veri gerekçeleri ile bazı muafiyetler getirmektedir. Basitleştirilmiş bir online erişim sistemi 2017 yılında bilgiye erişmek için 1,5 milyon başvuru almıştır. Reddedilen taleplerin oranı düşüktür (2017'de yaklaşık %8).

Taslak politikalar ve kanunlar yasal gerekliliklere rağmen kamuoyunda istişareye tabi tutulmadığından dolayı kanun ve yönetmeliklerin hazırlanması sürecine kamuoyu katılımına yönelik resmi sürecin geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁸ Sivil Toplum Danışma Konseyi bu durumu düzeltmeye yardımcı olacak yeni bir katılım mekanizması olarak görülmektedir.

¹⁶ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin üçüncü taraf müdahalesi, Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Komiseri, CommDH(2017)29, sayfa 4.

¹⁷ Komiser Muiznieks'in ifade özgürlüğü ve medya ile ilgili memorandumu hakkında Türkiye'nin gözlemleri: <https://rm.coe.int/observations-by-the-turkish-authorities-on-the-memorandum-on-freedom-of/16808b72d2>

Siyasal parti kurma özgürlüğü ve organize muhalefetin varlığı

Anayasa siyasi parti kurma hakkını sağlamakta, siyasi parti ve adaylar seçimlere gireceklerini ve adaylıklarını özgürce deklare edebilmektedirler. Türkiye rekabetçi bir çok partili sisteme sahiptir ve şu anda beş siyasi parti mecliste temsil edilmektedir. Ancak, meclis temsiliyeti için gereken % 10'luk seçim barajı yeni partilerin kurulmasına mani olmaktadır. Parti gelirlerinin şeffaflığı bakımından Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)'nun bu alandaki tüm diğer tavsiyelerine yönelik önemli ilerlemeler yapılmalıdır.

Mayıs 2016'da bir seferlik olmak üzere ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından ölçülülük ilkesi¹⁹, ile çelişkili bulunan meclis dokunulmazlıklarının kaldırılması sonrasında, çoğunluğu HDP'li olan birtakım milletvekilleri terör örgütü üyesi olmak veya terör örgütünün propagandasını yapmak iddiaları ile gözaltına alınıp tutuklanmışlardır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kasım 2018 tarihinde dönemin HDP Eş Genel Başkanı olan Selahattin Demirtaş'ın gözaltına alınıp mahkeme öncesi tutuklanması olayı ile ilgili karar vermiştir. Mahkeme, Demirtaş'ın cezaevi gerektiren bir suç işlediği konusunda "makul şüphe" ile gözaltına alınıp tutuklandığını kabul etmiştir. Ancak, mahkeme Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 18. Maddesini ihlal ettiğini tespit etmiş, özellikle referandum ve cumhurbaşkanlığı seçim kampanyaları sürecinde tutukluluk halinde devam etmesini ise demokratik sisteme bir tehdit bağlamında değerlendirmiştir.²⁰ AİHM Demirtaş'ın yargılama öncesi tutukluluk halinde serbest bırakılarak sonlanması yönünde karar vermiş, ancak Demirtaş Türk mahkemesinin kendisine ayrı bir suçtan verdiği hüküm dolayısıyla cezaevinde kalmaya devam etmiştir. 18 Mart 2019 tarihinde Büyük Daire'deki beş hakim Türk hükümetinin Demirtaş davasının Büyük Daire'deki görüşülmesi teklifini kabul etmiştir.

¹⁸ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 10 ve 21.

¹⁹ Anayasanın 83'üncü Maddesinin (Yasama dokunulmazlığı) ikinci fıkrasını askıya alınması ile ilgili Venedik Komisyonu Görüşü, 108'inci Genel Kurul Oturumunda kabul edilmiştir, 14-15 Ekim 2016

²⁰ AİHM, Selahattin Demirtaş – Türkiye Davası (No. 2), Karar, Strasburg, 20 Kasım 2018.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Hukukun Üstünlüğü ve Adalete Erişim

Hukukun Üstünlüğü

Ülkenin en yüksek kanunu olan Anayasa, Türkiye'yi hukukun üstünlüğüne göre yönetilen bir devlet olarak tanımlamakta, tüm Türk vatandaşlarına adil yargılanma hakkı tanımaktadır. Ancak, Türkiye AİHM tarafından adil yargılanma hakkını ve özellikle davaların makul bir zaman aralığında yapılmasını sağlayamaması dolayısıyla defalarca eleştirilmiştir. Kanun hükmünde kararname, savunma hakkı da dâhil olmak üzere usul haklarına ilave kısıtlamalar dayatmıştır.²¹ Ocak 2017 yılında olağanüstü hal kapsamında alınan önemlerde bazı iyileştirmeler yapılmış, özellikle gözaltı süresi ve avukata erişim yasağı 24 saat ile sınırlandırılmıştır.

Adalet Bakanlığı, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu tarafından kabul edilen standartlara uygun olarak hakim ve savcı sayısını arttırmayı taahhüt etmiştir. Yeni Yargı Reformu Stratejisi 30 Mayıs 2019 tarihinde açıklanmış ve yeni yapısı ile Adalet Akademisi oluşturulmuştur.

İstinaf mahkemelerinin sayısı adalete daha iyi erişim sağlanması amacıyla 9'dan 11'e yükseltilmiş ve masumiyet karinesinin korunması için soruşturma öncesi ön değerlendirme süreci getirilmiştir.

Darbe girişiminin ardından Türk toplumunun önemli bir bölümü Güleni hareket ile bağlantısı olduğu iddia edilen ve darbe girişiminde bulunmuş kişi ve kurumları hedef alan önlemlerden etkilenmiştir. Yargı, avukatlar, kamu görevlileri, akademi, medya ve iş çevreleri özellikle etkilenmişlerdir. Binlerce insan işten atılmış ya da görevden uzaklaştırılmış ve birçok kurum, medya organı ve özel şirket kapatılmış ve bunların tüm varlıklarına ya el konulmuş ya da bu varlıklar kamu kurumlarına devredilmiştir. Vatandaşların idari adalete hakları ve tazminat arama hakları olağanüstü hal önlemlerinden etkilenen gerçek ve tüzel kişiler tarafından doğrudan kullanılamamaktadır. Olağanüstü işlemleri inceleme Komisyonu bu boşluğu doldurmak için kurulmuş ve AİHM tarafından bir iç hukuk yolu olarak tanınmıştır.

Aralık 2017 itibarıyla karar almaya başlayan kurulun kararları yargısal denetime açıktır. Türk hükümeti kaynaklarına göre Haziran 2019 itibarı ile Komisyon 126.200 başvuru almış, bunlardan 77.900 tanesini sonuçlandırmış – 6.000 tanesini haklı bulmuş, 71.900 tanesini ise reddetmiştir.

Darbe girişiminin ardından bir dönem, alt mahkemelerin Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına uymayı reddeden tutumlarının veya aynı mahkemenin tersine verdiği mahkeme kararlarının meydana gelmesi, etkili bir iç hukuk yolunun varlığına ilişkin soru işaretleri uyandırmaktadır.²²

21 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kabul edilen 667-676 sayılı Olağanüstü Hal Kararnameleri Hakkında Venedik Komisyonu Görüşü, 109'uncu Genel Kurul Oturumunda kabul edilmiştir, 9-10 Aralık 2016, sayfa 34-38.

22 Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 10.

Yargı Bağımsızlığı

Türk Anayasası yargı gücünün bağımsız ve 2017 değişikliğiyle birlikte tarafsız uygulandığını öngörmektedir. Anayasal değişikliğinin kabul edilmesinden sonra Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK)'nin üye sayısı 22'den 13'e düşürülmüş üyelerden dördü Cumhurbaşkanı tarafından yedisi ise nitelikli çoğunluğun sağlanması yoluyla Meclis tarafından atanmaktadır. Yeni Hâkimler Savcılar Kurulu'nun yapısının değiştirilmesiyle birlikte 13 üyenin 9 tanesi hâkim ve savcılar tarafından oluşturulmaktadır. Hiçbir üye artık yargı tarafından seçilmemektedir. Geriye kalan iki sandalye ise resen ikisi de Cumhurbaşkanı tarafından atanan Adalet Bakanı ve onun Bakan Yardımcısı'na ayrılmıştır.

Yargı Etiği İlkeleri Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından 11 Mart 2019 tarihinde kabul edilmiştir. Yargı Etiği İlkesi hâkim ve savcılarının etik davranış prensiplerini tanımlamakta ve hâkim ve savcılarının bağımsız ve tarafsız olmaları ile ilgili hükümleri içermektedir.

Anayasa değişikliği hakkında görüş bildiren Venedik Komisyonu, yeni hükümlerin "Avrupa standartlarına aykırı olduğunu ve yargı bağımsızlığını kısıtladığını" ileri sürmektedir.²³ Güleni hareketle bağlantıları olduğu düşünülen hâkimler ve savcılarının görevlerinden alınması kurumsal kapasiteyi etkilemesinin yanı sıra, adaletin teslimi bakımından daha zorlu bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Hükümet suçun bireyselliği ilkesine saygı duyulduğuna vurgu yapmış ve yeniden değerlendirme imkânlarının yanı sıra yargı yolunun açık olduğunu ifade etmiştir. Adalet Bakanlığı gelecek dönemde ilgili profesyonel/uzman kurumların belirlediği standartlara uygun olarak hakim ve savcı sayısını arttırmayı amaçlamaktadır.

Hükümet ve vatandaşların eşit olarak hukuka tabi olmaları

Anayasa devlet organlarına ve idari yetkililere bütün işlemlerinde hukuk önünde eşitlik ilkesine uyumlu faaliyet yürütmelerini şart koşmakta, hiçbir birey, aile, grup ya da sınıfa imtiyaz tanımamaktadır. Ancak, ilgili uluslararası kuruluşların değerlendirdiği üzere, olağanüstü hal döneminde alınan önlemler güvenlik güçleri ve insan hakları ihlali yapmakla suçlanan diğer yetkililerin cezadan muaf olma riskini artırmaktadır.²⁴

23 Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 21 Ocak 2017 tarihinde kabul edilen ve 16 Nisan 2017 tarihinde referandum ile oylanacak olan Anayasa değişiklikleri hakkındaki Venedik Komisyonu Görüşü, Venedik Komisyonu tarafından 100'uncü Genel Kurul Oturumunda kabul edilmiştir (10-11/03/17), sayfa 26.

24 Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 30; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Türkiye'nin güneydoğusundaki insan hakları durumu (Temmuz 2015 – Aralık 2016 arası) ile ilgili Şubat 2017 tarihli raporu ve Türkiye'de olağanüstü halin insan hakları üzerindeki etkisine ilişkin Mart 2018 tarihli rapor ve Türkiye'nin güneydoğusundaki duruma ilişkin güncelleme, s. 19.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Yolsuzlukla mücadelede etkili politikalar ve kurumlar

Türkiye ilgili Avrupa ve uluslararası yolsuzlukla mücadele sözleşmelerinin imzacısıdır. Ancak, ülkenin iç hukuk çerçevesi uluslararası standartlara daha fazla uyum sağlama ihtiyacı içindedir. Hükümetin 2016 yılında kabul ettiği ve konuyla ilgili 2010-2014 stratejisini güncelleyen faaliyet planı kapsam bakımından sınırlı olsa da ileriye bir adım olarak değerlendirilmiştir. Yine de Türkiye'nin yolsuzluk vakalarının soruşturulması, kovuşturulması ve hükme bağlanması konusunda herhangi bir geçmişinin olmaması bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.²⁵

Geniş, partiler arası uzlaşısı ve yolsuzlukla kararlı mücadele etmeye yönelik güçlü siyasal mutabakatlar henüz kurulmayı beklemektedir.²⁶

Türkiye GRECO tarafından son değerlendirme turunda sunulan tavsiyelerin çoğunu yerine getirmemiştir ve bu durum 'genel olarak tatmin edici olmayan' değerlendirme notu verilmesine yol açmıştır. Üçüncü değerlendirme turundaki tavsiyelerin yarısından fazlası da uygulanmayı beklemektedir.²⁷

Sivil ve Siyasal Haklar

Türk hukuk çerçevesi, insan ve temel haklara saygıyı teminat altına almakta, yaşam hakkını ve kişinin bedensel ve manevi bütünlüğünü geçmişe dönük ceza kanunlarından korumayı ve masumiyet karinesini ihlal edilemez ve olağanüstü hal kapsamında ertelenemez haklar arasında saymaktadır.

Olağanüstü halin ilanı sonrasında Türkiye AİHS'nin 15. Maddesindeki hükümlere uygun olarak Avrupa Konseyi'ne Sözleşmede korunan bazı temel hakları teminat altına alma yükümlülüğünü askıya aldığını bildirmiştir. Askıya alma süreci olağanüstü halin kaldırılmasıyla son bulmuştur. Nisan 2017'de alınan önlemlerin ölçek ve kapsamından endişe duyan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Türkiye'nin çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından ifade edilen insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü meselelerindeki endişelerini giderene kadar yeniden tam denetime tabi tutmaya karar vermiştir.

²⁵ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 5.

²⁶ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 27.

²⁷ GRECO, Dördüncü Değerlendirme Turu Uyum Raporu, GrecoRC4(2017)16, 15 Mart 2018 tarihinde yayınlanmıştır.

Türkiye denetim sürecinin en kısa zamanda kaldırılması için ilgili uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde olmaya hazır olduğunu deklare etmiş ve vurgu yapılan iki tavsiyeyi (Olağanüstü Hal İnceleme İşlemleri İnceleme Komisyonu ve olağan üstü hali sonlandırma) şimdiden yerine getirmiştir. 2018 yılında iki defa toplanan Reform Eylem Grubu siyasal reform sürecinin hızlandırılması konusunda görüş birliğine varmıştır. İnsan Hakları Eylem Planı'nın 2019 yılının ilk çeyreğinde güncellenmesi beklenmektedir.

İfade özgürlüğü, bilgi edinme, din, vicdan, hareket, dernek, toplantı ve özel mülkiyet özgürlüğü

Darbe girişimi sonrasında alınan önlemlerin geniş ölçüğü ve toplu yapısı ile belirli sivil ve siyasi hakların askıya alınması Avrupa Konseyi Venedik Komisyonunu Olağanüstü Hal Kararnameleri ile ilgili Görüşünde Hükümet'in olağanüstü yetkilerini çok geniş bir şekilde kullandığı ve Türkiye'nin Anayasası ile uluslararası hukukun izin verdiğinden çok daha ötesinde önlemleri aldığı sonucuna varmasına yol açmıştır.²⁸ Türk hükümeti tüm önlemlerin devletin pozitif yükümlülükler kapsamında olası bir darbe girişimini engellemek amacıyla alındığını savunmaktadır.

Türkiye'de insan haklarının tanıtılmasından ve uygulamasından sorumlu iki kurum vardır: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ve Kamu Denetçiliği Kurumu. Üyeleri 2017 yılında atanan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tamamen faaliyete geçmiştir; görev yükü üç kat artan Kamu Denetçisi, yetkilerinin sınırlı olması etkililiğini azaltsa da önemli bir çalışma geçmişi oluşturmuştur.

İbadet özgürlüğü Türkiye'de genel olarak saygı görmeye devam etmektedir. Ancak, mevzuatın düşünce, vicdan ve din özgürlükleri konularında ilgili uluslararası standartlara taşınabilmesi için farklı adımlara ihtiyaç duyulmaktadır.²⁹

²⁸ 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kabul edilen 667-676 sayılı Olağanüstü Hal Kararnameleri Hakkında Venedik Komisyonu Görüşü, 109'uncu Genel Kurul Oturumunda kabul edilmiştir, 9-10 Aralık 2016, sayfa 48.

²⁹ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 31-34.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme

European Bank
for Reconstruction and Development

Siyasetin kadınlar, etnik ve diğer azınlıkları kapsayıcılığı

Kadınlar ve erkekler arasında yasal ve kurumsal çerçeve içerisinde eşitlik mevcuttur.

Ancak, kadına yönelik ayrımcılık ve cinsiyet temelli şiddet, tıpkı kadınlar ve erkeklerin istihdam oranı arasındaki geniş uçurum ve her eğitim düzeyinde gözlemlenen kadın-erkek arasındaki ücret farklılıkları endişe verici sorunlar olarak durmaktadır. Meclisteki kadın üye sayısı 104 ile 600 sandalyeli parlamentonun %17,5'ini oluşturmaktadır. Hükümette ise iki kadın bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin 2018 yılı için hazırladığı İlerleme Raporu en korunmasız grupların ve azınlık gruplarına mensup kişilerin haklarının daha güçlü biçimde korunma çağrısı yapmakta ve nefret suçlarına ve cinsiyet azınlıklarının insan hakları ihlallerine vurgu yapmaktadır.³⁰

Türkiye geçici koruma statüsünde olan 3.6 milyon Suriyelinin de dahil olduğu uluslararası koruma ihtiyacı olan dört milyondan fazla insana insani yardım ve destek sağlayabilmek için olağan üstü bir çaba göstermeye devam etmektedir. Türkiye sosyal yardım ve hizmetleri daha fazla mülteciye ulaştıracak biçimde genişletmeye devam etmekte ve geçici koruma altında olan Suriyelilerin eğitim ve sağlık hizmetlerine daha geniş bir erişim sağlayabilmek için önemli çalışmalar yapmaktadır.

Özellikle 2015 yılından itibaren güneydoğudaki güvenlik durumu hassaslaşmakta ve büyük bir zorluk olmaya devam etmektedir. Hükümet PKK terör örgütü ve PKK ile ilintili grupların defalarca yaptıkları şiddetli terör eylemlerine karşı güvenlik operasyonlarını yürütmeyi sürdürmektedir. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı karmaşık durumu tanıyan BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Dairesi raporunda Temmuz 2015 yılından bu yana "bölgede ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığıyla ilgili detaylı ve inandırıcı iddialar" aldıklarını belirtmiştir.³¹ Türk yetkililer terörle mücadele çabalarının hukuk sınırı içinde kaldığını ve uluslararası norm ve standartlara uygun sürdürüldüğünü savunmakta ve ülkenin çoğu zaman PKK'nın Avrupa'daki propagandalarından dolayı zeminsiz ithamlara maruz kaldığını belirtmektedir.

³⁰ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2018 Raporu, 2018, 2018 AB Genişleme Politikası Bildirisi, sayfa 6 ve 85.*

Tacizin, sindirmenin ve işkencenin önlenmesi

Türkiye işkencenin önlenmesi ile ilgili uluslararası belgelerin imzacısıdır ve Anayasa'sı hiç kimsenin işkence ve kötü muameleye tabi tutulamayacağını veya insan onuru ile bağdaşmayan cezalara ve davranışlara maruz kalamayacağını şart koşar. İşkence suçuyla ilgili olarak zaman aşımını belirleyen hükümlerin tamamını kaldırmıştır. Türkiye olağan üstü hal döneminde de işkenceye sıfır tolerans politikasının devam ettiğine vurgu yapmış, bazı münferit durumlarda gereken önlemlerin doğal olarak alındığını ileri sürmüştür. 2016 sonlarına doğru Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasında BM İşkence Özel Raportörü çeşitli iç unsurların varlığını kabul etmekle birlikte (Ulusal Önleme Mekanizması, Kamu Denetçisi, Meclis İnsan Hakları Komisyonu) Türk polisi gözetiminde işkence ve diğer kötü muamelelerle ilgili duyduğu endişeleri defalarca dile getirmiştir.³² Türkiye, münferit olaylar durumunda doğal olarak gerekli önlemlerin alındığını iddia ederek, işkenceye karşı sıfır tolerans politikasının olağanüstü hal döneminde de devam ettiğini vurgulamıştır.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi Mayıs 2017'de Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirip, polis/jandarma tarafından alıkonulmuş kişiler, cezaevlerindeki durum ve mültecilerin olduğu islahahverlerinin durumlarına yönelik incelemelerde bulunmuşsa da, rapor henüz kamuya açıklanmamıştır.

³¹ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Türkiye'nin güneydoğusundaki insan hakları durumu (Temmuz 2015 - Aralık 2016 arası) ile ilgili Şubat 2017 tarihli raporu ve Türkiye'de olağanüstü halin insan hakları üzerindeki etkisine ilişkin Mart 2018 tarihli rapor ve Türkiye'nin güneydoğusundaki duruma ilişkin güncelleme, s. 2.*

³² BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele Özel Raportörünün 27 Kasım - 1 Aralık 2016 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretine ilişkin ilk gözlemleri ve tavsiyeleri; Türkiye: BM Uzmanı işkence iddialarındaki artış karşısında derin endişe duyduğunu bildirdi, www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/Display/News.aspx?NewsID+22718&LangID=E*